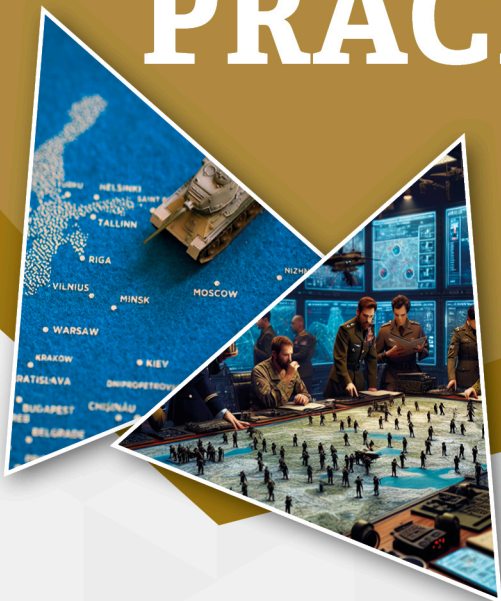

PRACE

Institutu
Europy
Środkowej

Aleksandra Kuczyńska-Zonik

Strategie bezpieczeństwa i obrony państw Europy Środkowej: Litwa, Łotwa i Estonia

PRACE Instytutu
Europy
Środkowej

Seria Prace Instytutu Europy Środkowej
Numer 7/2024
Redakcja serii Beata Surmacz i Tomasz Stępniewski

Copyright Instytut Europy Środkowej
ISBN 978-83-67678-70-4
Wydawca Instytut Europy Środkowej
ul. Niecała 5
20-080 Lublin
www.ies.lublin.pl

Projekt okładki i skład www.targonski.pl
Fotografie na okładce © Shutterstock AI Generator | shutterstock.com
© Lewis Tse | shutterstock.com
© Marco Iacobucci Epp | shutterstock.com

Instytut
Europy Środkowej

Nr 7/2024

PRACE

Instytutu
Europy
Środkowej

Aleksandra Kuczyńska-Zonik

**Strategie bezpieczeństwa i obrony
państw Europy Środkowej:
Litwa, Łotwa i Estonia**

Lublin 2024

Spis treści

Wstęp	7
Tezy	11
1. Kultura strategiczna	13
2. Dokumenty strategiczne	31
2.1. Litwa.....	31
2.2. Łotwa.....	37
2.3. Estonia.....	44
3. Realizacja	49
3.1. Litwa.....	54
3.2. Łotwa.....	58
3.3. Estonia.....	63
Podsumowanie	69
Bibliografia	73

Wstęp

Instytut Europy Środkowej przedstawia trzecią pracę z serii dotyczącej strategii bezpieczeństwa i obrony państw Europy Środkowej. Strategia bezpieczeństwa narodowego jest podstawowym dokumentem określającym podstawy koncepcyjne organizacji, przygotowania i funkcjonowania systemu bezpieczeństwa narodowego zgodnie z własnymi interesami narodowymi, przy uwzględnieniu istniejących uwarunkowań. Strategia obronna (obronności) określa natomiast sposób użycia zasobów państwa w celu zapobiegania konfliktom i kryzysom polityczno-militarnym oraz ich rozstrzygania.

W niniejszym opracowaniu Aleksandra Kuczyńska-Zonik analizuje strategię bezpieczeństwa i obrony trzech państw bałtyckich: Litwy, Łotwy i Estonii. Wszystkie są członkami Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej, co w istotny sposób definiuje charakter ich kultury strategicznej, treść dokumentów strategicznych oraz sposób ich realizacji. Kulturę strategiczną tych państw charakteryzuje jednoznacznie prozachodni kurs, oparcie polityki bezpieczeństwa na sojuszach międzynarodowych, współpraca z państwami sąsiednimi oraz definiowanie Rosji jako największego zagrożenia. Ze względu na ograniczony potencjał omawiane państwa przyjęły kompleksowy model obrony, polegający na kształtowaniu gotowości obywateli do obrony kraju. Dodatkowo otwarta agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę sprawiła, że we wszystkich trzech państwach wzrosło znaczenie polityki bezpieczeństwa i obronności i każde z nich znacząco zwiększyło wydatki na zakup sprzętu militarnego oraz modernizację armii.

Przedstawione analizy strategii bezpieczeństwa odnoszą się do trzech podstawowych aspektów: kultury strategicznej, dokumentów strategicznych oraz realizacji strategii. Kultura strategiczna to sposób, w jaki państwa postrzegają swoje bezpieczeństwo, zagrożenia dla niego, swoją pozycję i rolę międzynarodową, to, jakimi środkami i metodami dążą do zapewnienia sobie bezpieczeństwa. Kształt kultury strategicznej zależy od wielu uwarunkowań: położenia geograficznego, doświadczeń historycznych, ustroju,

norm, rozwoju, uwarunkowań zewnętrznych (np. polityki sąsiadów, układu sojuszków itp.), wreszcie mitów i symboli, określających tożsamość kulturową i narodową. Ponadto znajduje swoje odzwierciedlenie zarówno w płaszczyźnie koncepcji (strategie i doktryny bezpieczeństwa narodowego), jak i w działaniach, tj. procesie realizacji polityki zagranicznej i bezpieczeństwa – i jak każde zjawisko społeczne ma charakter procesualny, tj. stale ewoluuje. Dokumenty strategiczne (strategie bezpieczeństwa i strategie obrony) zostały przedstawione w syntetyczny sposób z naciskiem na czynniki, które determinują ich specyfikę i charakter. Ze względu na podobieństwo analizowanych państw także realizacja ich strategii bezpieczeństwa przebiega podobnie, co wynika z określonych uwarunkowań bezpieczeństwa tych państw.

Beata Surmacz

■ Tezy

Na kształt kultury strategicznej Litwy, Łotwy i Estonii w największym zakresie ma wpływ sąsiedztwo z Rosją, która postrzegana jest przez państwa bałtyckie jako największy wróg. Rosja stara się wpływać nie tylko bezpośrednio na państwa bałtyckie, ale także na bezpieczeństwo w całym regionie. Morze Bałtyckie jest obszarem coraz bardziej narażonym na zagrożenia zarówno o charakterze militarnym, jak i te niekonwencjonalne, będące wyzwaniem dla bezpieczeństwa politycznego, gospodarczego, społecznego i ekologicznego państw tego regionu.

Ze względu na położenie geograficzne i niewielki potencjał wojskowy, gospodarczy i demograficzny, w swoich koncepcjach obronnych Litwa, Łotwa i Estonia przyjęły model całościowej (totalnej) obrony narodowej, oparty na założeniu, że obok rozwijania zdolności militarnych należy kształtować gotowość obywateli do obrony kraju, stworzyć warunki do przewycięzania sytuacji kryzysowych, a także zapewnić funkcjonowanie ważnych instytucji państwa w tym czasie.

Po pełnoskalowej agresji Rosji na Ukrainę państwa zintensyfikowały współpracę w wymiarze trójstronnym i wielostronnym. Jest to widoczne poprzez realizację wielu wspólnych projektów wojskowych, w tym budowę na wschodniej granicy infrastruktury tworzącej tzw. „bałtycką strefę obronną”. Polska jest ważnym partnerem państw bałtyckich we wzmacnianiu bezpieczeństwa

regionalnego, aktywnie uczestniczy w misji NATO Baltic Air Policing i bierze udział we wspólnych ćwiczeniach wojskowych.

Litwa rozwija współpracę wojskową z Niemcami. Obecność niemieckiej brygady na jej terytorium ma pełnić rolę odstraszenia potencjalnego agresora i wzmocnić potencjał obronny Litwy. Wśród priorytetów obrony narodowej jest wzrost liczebności sił zbrojnych, modernizacja armii, rozwój przemysłu obronnego oraz kształtowanie woli walki i obrony kraju.

Łotwa jest uważana za najsłabsze i najtrudniejsze do obrony państwo na wschodniej flance NATO. Z tego też powodu stacjonujące w tym państwie siły Sojuszu są największe pod względem liczebności w porównaniu z innymi państwami Europy Środkowej. Jednocześnie Łotwa dokonuje zakupów uzbrojenia i restrukturyzuje własną armię, a także popularyzuje edukację obronną wśród młodzieży. W 2024 r. z inicjatywy Łotwy powstała tzw. koalicja dronów, której celem jest inwestowanie w produkcję dronów oraz dostarczanie dronów i części zamiennych na Ukrainę.

Dla Estonii priorytetowy charakter mają działania wywiadowcze i działania w obszarze wczesnego ostrzegania, monitorowania przestrzeni powietrznej, wykrywania i neutralizacji min na morzu, przeciwdziałania wrogim operacjom w cyberprzestrzeni, a także realizacja infrastrukturalnych projektów energetycznych. Ponadto Estonia koncentruje się na komunikowaniu strategicznym i walce z dezinformacją, wzmacniając tym samym odporność społeczną.

1. Kultura strategiczna

Termin „kultura strategiczna” jest tu użyty do wyjaśnienia wzorców zachowań, a także idei i wartości kształtujących koncepcję bezpieczeństwa oraz politykę obronną w państwach bałtyckich. Zagadnienie to odnosi się zarówno do czynników obiektywnych, jak i subiektywnych kształtujących politykę obronną. Do pierwszej grupy należą uwarunkowania geopolityczne, militarne i ekonomiczne, a do drugiej – czynniki mające wpływ na kształtowanie się tożsamości narodowej oraz wspólne losy historyczne i zbiorowe doświadczenia (zależność od Imperium Rosyjskiego, agresja i okupacja sowiecka, deportacje, kolektywizacja czy rusyfi-

kacja), determinujące ciągłe poczucie zagrożenia ze strony Rosji, które połączyły państwa w ich staraniach o zachowanie niezależności i integrację z Europą.

Odnosząc się do czynników mających wpływ na kształt kultury strategicznej w państwach bałtyckich, należy wskazać, że – po pierwsze – Litwa, Łotwa i Estonia są państwami o powierzchni odpowiednio: 65,3 tys., 64,6 tys. i 45,3 tys. km², zamieszkanyymi odpowiednio przez ok. 2,8 mln, 1,9 mln oraz 1,3 mln ludności. Cechy te określają je jako państwa małe, dla których udział w organizacjach międzynarodowych oraz stabilność normatywna odgrywają zasadniczą rolę. Państwa te położone są nad Morzem Bałtyckim, we wschodniej jego części, od wschodu granicząc z Rosją (Litwa – od południa poprzez obwód królewiecki) i Białorusią, a od południa – z Polską (Litwa). Położenie geopolityczne w sąsiedztwie Rosji determinuje wrażliwość państw bałtyckich i ich podatność na wpływy. Państwa te zajmują bowiem istotne miejsce w rosyjskiej koncepcji świata rosyjskiego (*Русского Мира*), która pojawia się zarówno w kontekście społecznym (oznacza wspólnotę Rosjan), ideologicznym (cywilizacja rosyjska), jak i politycznym (imperialno-integracyjna polityka Federacji Rosyjskiej).

Po drugie, podstawą bezpieczeństwa państw bałtyckich jest współpraca z sojusznikami w ramach NATO, a w szczególności ze Stanami Zjednoczonymi. W czasie ponad 30-letniej transformacji państwa bałtyckie prowadziły politykę odbudowy państwowości i narodowej tożsamości, promocji

wartości i instytucji demokratycznych oraz ideologicznej, politycznej, gospodarczej i społecznej integracji z Zachodem. Po wycofaniu wojsk sowieckich/rosyjskich rozpoczęto konkretne działania w kierunku integracji z Zachodem. W tym okresie relacje z Rosją były relatywnie dobre, dlatego dominowało przekonanie, że państwa bałtyckie będą stanowiły pomost między NATO a Rosją. Pierwszym krokiem ku włączeniu w struktury Sojuszu było uczestnictwo w programie Partnerstwo dla Pokoju (Partnership for Peace). Relacje ze Stanami Zjednoczonymi pozostawały podstawą bezpieczeństwa, dlatego w styczniu 1998 r. państwa bałtyckie podpisały kartę partnerstwa z USA (The Charter of Partnership). W 1999 r. przystąpiły do Planu Działań na rzecz Członkostwa (Membership Action Plan, MAP). Państwa otrzymały wsparcie techniczne, logistyczne i organizacyjne. W kolejnych latach państwa bałtyckie zostały objęte znaczną pomocą ze strony NATO¹: misjami obrony przestrzeni powietrznej Baltic Air Policing (2004), planem obrony, tzw. Eagle Guardian, na wypadek agresji ze strony Rosji (2010), wzmocnieniem wschodniej flanki poprzez utworzenie sił bardzo wysokiej gotowości NATO (VJTF) – tzw. „szpicy” (2014) – oraz poprzez utworzenie batalionów bojowych wojsk NATO stacjonujących na Litwie, Łotwie, w Estonii i Polsce w ramach en-

¹ E. Lucas, *The Coming Storm. Baltic Sea Security Report*, CEPA, 2015, [http://cepa.org/sites/default/files/styles/medium/Baltic%20Sea%20Security%20Report-%20\(2\).compressed.pdf](http://cepa.org/sites/default/files/styles/medium/Baltic%20Sea%20Security%20Report-%20(2).compressed.pdf) [8.09.2024].

hanced Forward Presence (eFP) – wzmocnionej Wysuniętej Obecności (2016)². Nie mniej istotne znaczenie miały decyzje podjęte na szczycie NATO w Wilnie w 2023 r. – nie tylko zgoda Turcji na przyjęcie Szwecji do NATO – ale także regionalne plany obronne NATO oraz dwustronne i wielostronne porozumienia zwiększające bezpieczeństwo państw bałtyckich. Plany przewidują obronę od pierwszych dni ewentualnego konfliktu, co odzwierciedla ewolucję strategii NATO. Wcześniej Sojusz stał bowiem na stanowisku, że w przypadku konfliktu zbrojnego państwa bałtyckie będą musiały same przeciwstawić się atakowi, dopóki sojusznicy nie przyjdą im z pomocą. Podczas gdy głównym celem planów pozostaje odstraszenie Rosji, obecnie są one bardziej precyzyjne co do działań w przypadku ataku (podział obowiązków każdego z państw Sojuszu). Ponadto na szczycie w Wilnie Litwa, Łotwa i Estonia podpisały trójstronną deklarację o udostępnieniu przestrzeni powietrznej dla działań NATO. Przewiduje ona, że sojusznicy NATO otrzymają możliwość wykorzystania bałtyckiej przestrzeni powietrznej w celu realizacji natowskich zadań obronnych, odstraszenia i szkolenia. Państwa bałtyckie wyraziły również gotowość do dalszego wzmacniania bezpieczeństwa przestrzeni powietrznej, zwiększania jej dostępności dla działań powietrznych NATO,

² J.E. Barnes, *NATO Secretary-General Jens Stoltenberg Welcomes Increase in Military Spending by Europe and Canada*, <http://www.wsj.com/articles/nato-secretary-general-jens-stoltenberg-welcomes-increase-in-military-spending-by-europe-and-canada-1465836063> [14.09.2024].

zapewnienia najwyższych standardów bezpieczeństwa lotów oraz poprawy współpracy cywilno-wojskowej. W końcu członkostwo Szwecji i Finlandii w NATO przyczyniło się znacząco do wzmocnienia bezpieczeństwa w regionie Morza Bałtyckiego. Z perspektywy państw bałtyckich przesmyk suwalski, będący do tej pory newralgicznym punktem dla obrony NATO, łączący Litwę, Łotwę i Estonię z pozostałą częścią Europy i zapewniający pomoc sił NATO w przypadku ewentualnej agresji, stracił bowiem na znaczeniu.

Po trzecie, niewielki potencjał gospodarczy, a w szczególności ograniczone zasoby surowców energetycznych powodowały znaczne uzależnienie od Rosji w tym zakresie. Jednym z wymogów przystąpienia Litwy do Unii Europejskiej było zamknięcie w 2009 r. Ignalińskiej Elektrowni Jądrowej (lit. Ignalinos atominė elektrinė), co w konsekwencji spowodowało wzrost zależności od importu energii (w 2010 r. zależność energetyczna Litwy wynosiła 74,6%, a w 2020 r. – 65,6%). Z powodu wrażliwości tego sektora uzależnienie od rosyjskich surowców energetycznych traktowane było przez lata jako narzędzie politycznego nacisku³. W obliczu wzrostu kosztów importu surowców energetycznych oraz nieprzewidywalności w relacjach z Rosją, Litwa podjęła wysiłki na rzecz poprawy sytuacji energetycznej

³ *Member States' Energy Dependence: An Indicator-Based Assessment*, „European Economy Occasional Papers” 2013, nr 145, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2013/pdf/ocp145_en.pdf [8.09.2024].

i w 2015 r. otworzyła pływający terminal LNG w Kłajpedzie. Obecnie terminal w pełni zaspokaja zapotrzebowanie na dostawę gazu ziemnego do kraju i państw sąsiednich. Sytuacja Łotwy i Estonii pod względem zasobów energetycznych jest nieco lepsza. W początkach XXI w. poziom uzależnienia energetycznego Łotwy był wyraźnie niższy niż w przypadku Litwy, i z roku na rok spadał. Łotwa jest bowiem bogata w zasoby wodne, co daje potencjał do rozwoju OZE. Łotwa jest trzecim państwem w UE – po Szwecji (63%) i Finlandii (43%) – o największym udziale OZE w całkowitym zużyciu energii pierwotnej – nieco ponad 42% (średnia UE – 22%). Z kolei Estonia wykorzystuje łupki bitumiczne, które mają zastosowanie w produkcji paliw płynnych, w przemyśle chemicznym, a także w budownictwie – w produkcji cementu oraz bloków budowlanych. Ich złoża, podobnie jak większość zakładów przetwarzania tego surowca, znajdują się w północnej części Estonii. Z łupków wytwarzana jest znaczna ilość energii elektrycznej w kraju, dzięki czemu pozostaje on niezależny od dostaw energii elektrycznej z zagranicy. Według danych Eurostatu Estonia jest państwem, które w latach 2007-2017 odnotowało najszybszy spadek wskaźnika zależności energetycznej spośród wszystkich państw UE (z 27,1% do 4,1%). Od 2001 r. państwa bałtyckie należą także do systemu elektroenergetycznego BRELL (Białoruś, Rosja, Estonia, Łotwa, Litwa). Z powodu niestabilności systemu i ryzyka wynikającego ze zmian geopolitycznych synchronizacja sieci elektroenergetycznych z systemem eu-

ropejskim stała się istotnym priorytetem w ich politykach bezpieczeństwa. Dzięki środkom UE wybudowano połączenia elektroenergetyczne w regionie: z Polską (LitPol Link), Szwecją (NordBalt) i Finlandią (EstLink1 i EstLink2). Państwa bałtyckie planują zakończyć współpracę w dziedzinie elektroenergetyki z Rosją i Białorusią w 2025 r. Mimo podłączenia do sieci BRELL, od 1 czerwca 2022 r. państwa bałtyckie nie kupują ani nie sprzedają energii elektrycznej z Rosji, nie płacą jej też za użytkowanie sieci.

Po czwarte, po upadku Związku Radzieckiego państwa bałtyckie konsekwentnie obrały drogę ku Europie, tzw. „powrót do Europy”, polegającą na potwierdzeniu ich przynależności do europejskiego kręgu kulturowego w sferach ideologicznej, prawnej, politycznej, historycznej, gospodarczej, religijnej i społecznej⁴. Istotą włączenia w struktury europejskie było uzyskanie gwarancji bezpieczeństwa, a także dostęp do otwartego rynku europejskiego, reformy polityczne, wzmocnienie instytucji demokratycznych oraz redefinicja tożsamości państwa z postsowieckiej na europejską/północnoeuropejską/nordycką lub bałtycką⁵. Zbiegło się to z okresem narodowej polityki „oczyszczającego powrotu

⁴ G. Miniotaite, *The Baltic States: In Search of Security and Identity*, [w:] Ch. Krupnick (red.), *Almost NATO: Partners and Players in Central and Eastern European Security*, Lanham 2003, s. 261-296.

⁵ D. Auers, *Comparative Politics and Government of the Baltic States*, Palgrave Macmillan UK 2015, s. 195-225.

do przeszłości” („return to the past”⁶) i „rekonstrukcji narodu” niepodległych państw bałtyckich poprzez restrykcyjną politykę w stosunku do mniejszości narodowych, które po upadku Związku Radzieckiego były postrzegane w kontekście zagrożenia bezpieczeństwa, stabilności i integralności państw, a po 2004 r. jako wyzwanie dla polityki UE wobec Rosji.

Po piąte, idea narodu kształtowana po odzyskaniu niepodległości opierała się na podejściu etnicznym, ograniczającym rolę mniejszości narodowych. Mimo że państwom bałtyckim znane było zjawisko wielokulturowości z lat międzywojennych, procesy migracyjne w okresie sowieckim radykalnie zmieniły ich stosunki etniczne. Obecnie mniejszości narodowe stanowią 15% populacji na Litwie, 38% na Łotwie oraz 28% w Estonii, z czego mniejszości rosyjskojęzyczne (włączając etnicznych Rosjan, Białorusinów i Ukraińców) stanowią odpowiednio 6%, 30% oraz 27% mieszkańców. Od lat 90. XX w. Łotwa i Estonia realizowały stosunkowo restrykcyjne strategie wobec mniejszości narodowych i etnicznych w celu zabezpieczenia się przed ewentualnymi tendencjami separatystycznymi oraz potrzebą szybkiej odbudowy tożsamości narodowej. W tych państwach obywatelstwo przywrócono jedynie tym osobom, które posiadały je przed 16/17 czerwca 1940 r., oraz ich potomkom. Migranci

⁶ I. Matonyte, *Political reconsideration of the Soviet past: attitudes and actions of the Lithuanian elites*, „Baltic Region” 2013, nr 3, s. 86-97.

rosyjskojęzyczni, którzy znaleźli się na Łotwie lub w Estonii w okresie ZSRR, w niepodległej Łotwie i Estonii otrzymali status „nieobywatela”. Status ten oznaczał przede wszystkim zezwolenie na pobyt i pracę na terytorium tych państw oraz objęcie opieką socjalną. Wskutek traktowania mniejszości narodowych jako istotnego instrumentu w polityce Rosji wobec państw bałtyckich, kwestia ta została w znacznym stopniu upolityczniona i włączona do dyskursu o bezpieczeństwie. Mniejszość rosyjskojęzyczna na Łotwie i w Estonii, ale paradoksalnie także polska mniejszość narodowa na Litwie, jest postrzegana jako zagrożenie dla tożsamości i oskarżana o nielojalność wobec rządów krajowych.

Po szóste, kultura strategiczna Litwy, Łotwy i Estonii jest głęboko zakorzeniona w historii – okupacji sowieckiej, deportacji Litwinów, Łotyszy i Estończyków na Sybir oraz doświadczeniach okresu komunistycznego, a także odbudowie tożsamości narodowej po odzyskaniu niepodległości, kształtowanej w poczuciu zagrożenia ze strony Rosji. Państwa bałtyckie koncentrują własne polityki historyczne wokół okupacji i gloryfikacji walki o niepodległość. Okres okupacji sowieckiej stanowi podstawę budowania narracji historycznych przez władze Litwy, Łotwy i Estonii. Odzyskiwanie świadomości narodowej i kształtowanie postaw patriotyzmu w państwach bałtyckich odbywało się zarówno pod wpływem uwarunkowań wewnętrznych (obecność mniejszości rosyjskojęzycznych), jak i zewnętrznych (polityka historyczna Rosji), które to czynniki pełniły różną

rolę w poszczególnych państwach. Czynniki te były jednak ze sobą powiązane. Z powodu licznych mniejszości rosyjskojęzycznych na Łotwie i w Estonii, szczególne znaczenie ma tam polityka historyczna Rosji. Jej działania są reakcją na niezależność państw bałtyckich, kształtowanie ich tożsamości w odrębności od Rosji oraz utratę dawnych przywilejów przez rosyjskojęzycznych mieszkańców regionu. Dla przykładu spory wokół pomników sowieckich – które dla etnicznych Litwinów, Łotyszy i Estończyków symbolizują tragedię okupacji, a dla mieszkańców rosyjskojęzycznych upamiętniają zwycięstwo Armii Czerwonej w II wojnie światowej – odzwierciedlają podziały narodowościowe w tych państwach. Pomniki te zostały w znacznej mierze usunięte po wybuchu pełnoskalowej wojny rosyjsko-ukraińskiej, jednak wzajemny brak zaufania między mniejszościami narodowymi a etnicznymi Litwinami, Łotyszami i Estończykami może być podstawą kryzysów społecznych, umiejętnie podsycanych przez Rosję.

Podsumowując, należy stwierdzić, że na kształt kultury strategicznej Litwy, Łotwy i Estonii w największym zakresie ma wpływ sąsiedztwo z Rosją, która przez państwa bałtyckie postrzegana jest jako największy wróg. Dojście Władimira Putina do władzy oznaczało wzmocnienie tendencji autorytarnych i presji na systemy państw bałtyckich. Rosja nigdy bowiem nie zrezygnowała ze strefy własnych wpływów, za jaką uważa państwa bałtyckie. Obawy o rewizjonistyczną politykę Rosji wśród państw bałtyckich wzrosły w 2008 r.,

po konflikcie rosyjsko-gruzińskim. Następnie aneksja Krymu, wojna we wschodniej Ukrainie oraz pełnoskalowy atak Rosji na Ukrainę spowodowały znaczący spadek poczucia bezpieczeństwa w regionie. Obecne osłabienie rosyjskich sił lądowych w pobliżu granic z państwami bałtyckimi i Finlandią ma charakter krótkoterminowy, a celem Rosji jest odzyskanie dominacji militarnej w regionie⁷. Jak podają estońskie służby bezpieczeństwa, zdolności rosyjskich Sił Zbrojnych, mimo trwającej na Ukrainie wojny, mogą być odtworzone w ciągu zaledwie 4 lat lub – według litewskich i łotewskich służb bezpieczeństwa – w ciągu 5-10 lat i zagrozić suwerenności państw bałtyckich. Pewne jest więc, że presja Rosji na państwa bałtyckie nabierze intensywności w drugiej połowie obecnej dekady. Obok tradycyjnego hard power Rosja wykorzystuje także instrumenty niemilitarne – gospodarcze, energetyczne, propagandę i wpływ informacyjny, nielegalną migrację oraz cyberataki. Rosja traktuje państwa bałtyckie jako najsłabszą część NATO, co sprawia, że znalazłyby się one na pierwszej linii ataku w przypadku ewentualnego konfliktu NATO–Rosja. Za najtrudniejsze do obrony państwo na wschodniej flance NATO uważana jest Łotwa zarówno ze względu na uwarunkowania geograficzne, strukturę armii, jak i sytuację demograficzną.

⁷ Szerzej: T. Szubrycht, K. Rokiciński, P. Mickiewicz, *Morze Bałtyckie w polityce bezpieczeństwa Rosji*, Poznań 2020.

Rosja stara się wpływać zarówno bezpośrednio na państwa bałtyckie, jak i na bezpieczeństwo w całym regionie. W cieniu wojny rosyjsko-ukraińskiej także Morze Bałtyckie jest obszarem coraz bardziej narażonym na zagrożenia, nie tylko o charakterze militarnym, ale również te niekonwencjonalne, będące wyzwaniem dla bezpieczeństwa politycznego, gospodarczego, społecznego i ekologicznego państw tego regionu. Rosja dysponuje bowiem szerokim wachlarzem instrumentów pozamilitarnych, obejmującym przede wszystkim ataki na elementy infrastruktury krytycznej, szpiegostwo oraz wyzwania ekologiczne w regionie Morza Bałtyckiego. Dla państw bałtyckich oznacza to konieczność adaptacji do różnych scenariuszy wojny hybrydowej.

Ze względu na położenie geograficzne i niewielki potencjał wojskowy, gospodarczy i demograficzny w swoich koncepcjach obronnych państwa bałtyckie przyjęły model całościowej (totalnej) obrony narodowej, oparty na założeniu, że obok rozwijania zdolności militarnych należy kształtować gotowość obywateli do obrony kraju, stworzyć warunki do przewyższania sytuacji kryzysowych, a także zapewnić funkcjonowanie ważnych instytucji państwa w tym czasie. Ponieważ w przypadku ataku militarnego czy sytuacji kryzysowej instytucje administracji państwowej nie mają możliwości zapewnienia ochrony wszystkim obywatelom kraju, mieszkańcy muszą wziąć część odpowiedzialności za siebie i swoich najbliższych. W praktyce rolą państwa jest tworzenie systemów planowania i ich

koordynacja, wzmacnianie partnerstwa między instytucjami państwowymi, sektorem prywatnym, organizacjami pozarządowymi i obywatelami oraz promowanie wartości patriotycznych i odpowiedzialnej postawy społeczeństwa wobec państwa. Tego typu model obrony jest dobrze rozwinięty w Finlandii i cechuje głównie państwa o ograniczonym potencjale obronnym, dla których istotne znaczenie mają działania defensywne.

Na Litwie kompleksowe podejście do bezpieczeństwa po raz pierwszy zostało zapisane w Strategii wojskowej w 2016 r., w której zauważono, że wraz ze zmieniającym się charakterem zagrożeń utrzymanie bezpieczeństwa wymaga rozwijania potencjału wojskowego i cywilnego oraz ścisłej współpracy armii litewskiej i innych instytucji państwowych. Obrona totalna oznacza więc, że do obrony kraju wykorzystywane są wszystkie zasoby – zarówno militarne, jak i niemilitarne. Celem litewskiej polityki obronnej jest odstraszenie przed atakiem, a w przypadku zbrojnej agresji – ochrona niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej⁸. Cel ten jest realizowany poprzez wspólne wysiłki litewskich sił zbrojnych, sojuszników w ramach NATO, instytucji państwowych udzielających wsparcia siłom zbrojnym i zapewniających realizację istotnych funkcji państwa oraz

⁸ D. Rogulis, *From Rhetoric to Reality: Lithuania's Total Defence Response to Russian Threats*, „Baltic Journal of Law & Politics” 2023, t. 16, nr 2, s. 176-193, <https://doi.org/10.2478/bjlp-2023-0019>.

społeczeństwa, zaangażowanego militarnie oraz biorącego udział w oporze cywilnym.

Podstawą bezpieczeństwa państwa jest silna armia, przygotowana zarówno do samodzielnej obrony militarnej, jak i działań wspólnie z sojusznikami. Jednak równie ważne dla zapewnienia bezpieczeństwa narodowego jest przygotowanie i udział instytucji państwowych i obywateli w obronie państwa. Państwo ma kształtować odporność i gotowość obywateli do obrony, tak aby stawiali oni opór agresorowi na wszelkie możliwe sposoby. Przygotowanie obywateli ma na celu propagowanie wartości patriotycznych, odpowiedzialności za państwo i naród, rozwijanie poczucia przynależności i tożsamości narodowej, doskonalenie krytycznego myślenia i świadomości obywatelskiej, a także umiejętności funkcjonowania w warunkach zwiększonego stresu fizycznego i psychicznego. Udział obywateli w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego dotyczy zarówno tych mieszkających w kraju, jak i za granicą.

Na Łotwie potrzeba przejścia w kierunku kompleksowej obrony pojawiła się w szczególności po aneksji Krymu w 2014 r., kiedy rozpoznano złożoność zagrożeń dla bezpieczeństwa i wzmocniono pozamilitarne zdolności państwa. Zauważono, że agresywna polityka zagraniczna Rosji stwarza poważne wyzwania dla bezpieczeństwa Europy. Dodatkowo specyfika Łotwy – jej doświadczenia historyczne i położenie geograficzne, uwarunkowania gospodarcze

i energetyczne oraz sytuacja demograficzna – sprawia, że jest ona podatna na wpływy Rosji.

Zapis o tym, że wszyscy obywatele Łotwy są zobowiązani chronić suwerenność, niezależność i integralność państwa oraz stać na straży demokratycznego ustroju, pojawił się już w Konstytucji Łotwy z 1922 r. (wersja z 2019 r.), co pośrednio może wskazywać na całościowe ujęcie bezpieczeństwa. Oficjalnie koncepcja ta została wyartykułowana po raz pierwszy w Koncepcji obrony narodowej z 2016 r. Jej celem jest rozwijanie narodowego potencjału odstraszania Łotwy poprzez rozwój zdolności wojskowych i doskonalenie strategii obronnych, budowanie odporności na ewentualne kryzysy i w trakcie konfliktów zbrojnych, promowanie odpowiedzialnej postawy całego społeczeństwa wobec państwa i jego bezpieczeństwa, pogłębianie wzajemnej współpracy instytucji państwowych poprzez rozwijanie komunikacji strategicznej, wprowadzanie skutecznych mechanizmów partnerstwa publiczno-prywatnego oraz narzędzi samoorganizacji publicznej w sytuacjach kryzysowych. Kompleksowy system obronny kraju obejmuje także inne obszary, takie jak przewaga technologiczna i innowacyjność, wzmacnianie potencjału gospodarczego, bezpieczeństwo systemu energetycznego, bezpieczeństwo finansowe obywateli, bezpieczeństwo zdrowia i inne.

Ochrona państwa i niepodległości Łotwy jest więc wartością, za którą jest odpowiedzialne całe społeczeństwo. Wszechstronna obrona państwa jest realizowana od po-

ziomu indywidualnego po poziom narodowy, zapewniając szeroki zestaw środków wzmacniających zdolności odstraszania i zdolności obronne Łotwy oraz promując odporność i świadomość społeczeństwa. W praktyce zadaniem państwa jest wyznaczanie konkretnych zadań i ról dla poszczególnych podmiotów, a także inicjowanie współpracy pomiędzy obywatelami Łotwy, przedsiębiorcami, organizacjami pozarządowymi i instytucjami rządowymi. Ważne jest także budowanie wzajemnego zaufania w różnych sektorach i na różnych poziomach.

Kultura strategiczna Estonii zaczęła się rozwijać na przełomie lat 80. i 90. XX w. w kontekście rekonstrukcji tożsamości w oparciu o kluczowe narracje o przeszłości narodu. W procesie tym istotną rolę pełnili historycy, którzy byli zwolennikami odbudowy Estonii na wzór państwa z lat 20. ówczesnego stulecia⁹. Mieli oni także wpływ na budowę systemu obrony narodowej. Dla przykładu – w estońskiej Koncepcji obrony narodowej z 1991 r. uwzględniono powszechny pobór do wojska mężczyzn (model ten obowiązywał w okresie międzywojennym w Estonii), zapisany później w Konstytucji. W przeciwieństwie do Litwy i Łotwy, które w 2008 i 2007 r. zrezygnowały z obowiązkowego poboru

⁹ Tzw. „armia historyków”. K. Piirimäe, *From an 'Army of Historians' to an 'Army of Professionals': History and the Strategic Culture in Estonia*, „Scandinavian Journal of Military Studies” 2020, t. 3, nr 1, s. 100-113, <https://doi.org/10.31374/sjms.37>.

do służby wojskowej, w Estonii pozostaje on stałym filarem kultury strategicznej.

Estońska koncepcja całościowej obrony narodowej jest realizowana od początku XXI w. na wzór Finlandii. Pośrednie nawiązanie do szerokiego modelu bezpieczeństwa odnajdujemy w Konstytucji Estonii z 1992 r., która mówi o tym, że obowiązkiem obywatela Estonii jest wierność porządkowi konstytucyjnemu i ochrona niepodległości Estonii (art. 54). Następnie ustawa o obronie narodowej z 1995 r. podkreśla odpowiedzialność państwa i narodu za ochronę kraju (art. 2). Ponadto w dokumencie wskazującym główne kierunki polityki obronnej z 1996 r. opisuje się Estonię jako mały kraj, który może budować skuteczną obronę narodową, jedynie wykorzystując wszystkie swoje zasoby. Po raz pierwszy model totalnej obrony narodowej został wpisany do dokumentu Podstawy polityki bezpieczeństwa z 2001 r. Z kolei w znowelizowanym dokumencie z 2004 r. obrona totalna została zdefiniowana jako trwała gotowość sił zbrojnych, struktur cywilnych kraju, samorządów oraz ludności do rozwiązywania kryzysów, a także skoordynowane działania mające na celu zapobieganie zagrożeniu i przetrwanie narodu¹⁰.

Celem takiego podejścia jest zapewnienie niepodległości państwa estońskiego, integralności terytorialnej, porządku

¹⁰ I. Juurvee, *Ühtsest riigikaitsest totaalkaitse kaudu riigikaitse laia käsitlusi: Eesti riigikaitse määratlemisest kõrgema tasandi strateegiadokumentides*, „Sõjateadlane” 2020, 15, s. 11-30.

konstytucyjnego oraz bezpieczeństwa ludności¹¹. Skuteczną obronę kraju zapewniają zarówno zdolności militarne, jak i pozamilitarne, zasoby oraz działania sektora publicznego, prywatnego i organizacji pozarządowych. Szeroka koncepcja bezpieczeństwa obejmuje sześć obszarów działania: obronę wojskową, wsparcie sektora cywilnego, zaangażowanie międzynarodowe, bezpieczeństwo wewnętrzne, zapewnienie ciągłości państwa i społeczeństwa oraz komunikację strategiczną. Zadaniem państwa jest koordynacja zdolności, zasobów i działań obronnych.

¹¹ J.A. Gawęcka, *Estońska wizja obrony cywilnej jako istotny element koncepcji bezpieczeństwa całościowego w odpowiedzi na potencjalny kryzys polityczny*, „Politeja” 2023, t. 20, nr 5(86), s. 179-203, <https://doi.org/10.12797/Politeja.20.2023.86.09>.

2. Dokumenty strategiczne

2.1. Litwa

System obronności państwa oraz priorytety bezpieczeństwa narodowego Litwy scharakteryzowane zostały w trzech najważniejszych dokumentach¹²: Strategii bezpieczeństwa narodowego (*Nacionalinio saugumo strategija*) z 2002 r., Strategii wojskowej Republiki Litewskiej (*Lietuvos karinė strategija*) z 2016 r. oraz Białej księdze polityki obronnej Litwy (*Lietuvos gynybos politikos Baltoji knyga*) z 2017 r.

¹² Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministeria, <https://kam.lt/dokumentai/> [7.08.2024].

Najwyższą rangę ma Strategia bezpieczeństwa narodowego, która w oparciu o wartości zapisane w Konstytucji Litwy określa podstawowe interesy bezpieczeństwa narodowego, wyzwania i zagrożenia, ustala priorytety rozwoju narodowego, kierunki polityki zagranicznej, obronnej i wewnętrznej oraz wskazuje długoterminowe zadania zapewniające stan bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo narodowe rozumiane jest jako rozwój i zapewnienie trwałości państwowości i demokracji, działania odstrasżające potencjalnych agresorów, obrona niepodległości, zapewnienie integralności terytorialnej i porządku konstytucyjnego. W art. 7. Strategia wskazuje wyraźnie na kompleksowe ujęcie bezpieczeństwa, które wymaga współpracy instytucji państwowych, sektora publicznego, prywatnego i pozarządowego. Najważniejsze interesy Litwy to: (1) suwerenność państwa, integralność terytorialna i demokratyczny porządek konstytucyjny, (2) pokój, dobrobyt ludności i bezpieczne środowisko dla rozwoju państwa oraz (3) żywotność i jedność wspólnoty euroatlantyckiej. Współpraca z USA i NATO, w tym zapewnienie stałej i silnej obecności wojskowej NATO i jego sojuszników w regionie, jest kluczowa dla utrzymania bezpieczeństwa państwa. Ponadto Litwa współpracuje także z państwami UE w ramach wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony oraz przyczynia się do tworzenia stabilnego środowiska międzynarodowego poprzez uczestnictwo w formatach wielostronnych – ONZ, Radzie Europy, OBWE, Wzmocnionym Partnerstwie z Europą Północną (E-PINE), Nordycko-Bał-

tyckiej Ósemce (NB8), Bukareszteńskiej Dziewiątce (B9), Zgromadzeniu Bałtyckim czy Trójkącie Lubelskim – oraz w ramach stosunków dwustronnych.

W Strategii wymieniono trzy największe wyzwania dla bezpieczeństwa państwa. Po pierwsze, Rosja została uznana za największe zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego ze względu na rosnący autorytaryzm, agresywność i imperialne ambicje Kremla, budowę ofensywnych zdolności militarnych oraz łamanie prawa międzynarodowego. Po drugie, rosnące wpływy Rosji na Białorusi poprzez wzmocnienie integracji politycznej, gospodarczej i wojskowej obu państw negatywnie wpływają na środowisko bezpieczeństwa Litwy i całego regionu. Po trzecie, dostrzeżono wzrost potęgi gospodarczej i militarnej Chin, których ambicje budowy nowego porządku międzynarodowego stają się źródłem rywalizacji geopolitycznej i napięć globalnych. Ponadto wskazano inne wyzwania hybrydowe o charakterze pozapaństwowym, do których należą: proliferacja broni nuklearnej, dezintegracja jedności europejskiej, zależność gospodarcza i energetyczna od państw nieprzestrzegających norm międzynarodowych, nowe technologie, kryzysy społeczne czy negatywne konsekwencje zmian klimatu.

Zgodnie ze Strategią głównym filarem obronności Litwy jest armia, a jej wzmocnienie pozostaje najważniejszym z priorytetów. Litwa koncentruje się na rozwoju zdolności wojsk lądowych, a w dalszej kolejności – na cyberbezpieczeństwie i obronie powietrznej. Ponadto istotną wagę przykła-

da się do budowy odporności społecznej rozumianej jako: (1) zdolność do przetrwania bez większych konsekwencji w warunkach wszelkich zakłóceń, (2) powrót do stanu pierwotnego oraz (3) szybka adaptacja do zmienionych okoliczności (art. 35). Jest ona zapewniana poprzez: rozwijanie zdolności w zakresie oceny zagrożeń i wczesnego ostrzegania, budowę zintegrowanego systemu zarządzania kryzysowego, wzmocnienie kompetencji w zakresie ochrony ludności, gotowości organizacyjnej, gromadzenia rezerw, podniesienie kultury samoobrony społeczeństwa (pogłębienie wiedzy o tym, jak przygotować się na ewentualny kryzys), zapewnienie bezpieczeństwa cyfrowego, walkę z dezinformacją i korupcją, wzmocnienie ochrony granicy zewnętrznej UE i zarządzanie procesami migracyjnymi, wzmocnienie niezależności, niezawodności i odporności systemu elektroenergetycznego, neutralizację wyzwań związanych z funkcjonowaniem elektrowni w Ostrowcu na Białorusi i inne.

Drugim istotnym dokumentem jest Strategia wojskowa Republiki Litewskiej, która przewiduje wykorzystanie Litewskich Sił Zbrojnych do realizacji celów polityki bezpieczeństwa i obrony państwa oraz kształtowanie gotowości do reagowania na zagrożenia. To właśnie w tym dokumencie po raz pierwszy znalazł się zapis, że obrona Litwy jest powszechna, bezwarunkowa i uniwersalna i zakłada współpracę sektorów wojskowego oraz cywilnego, a także możliwość oporu obywatelskiego w sposób dozwolony przez prawo międzynarodowe (art. 9). Strategia wojskowa określa

cele wojskowe Litwy, sposoby ich realizacji oraz wymagania wobec Litewskich Sił Zbrojnych w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych. Wcześniej obowiązująca Strategia wojskowa z 2012 r. nie odpowiadała już realiom bezpieczeństwa i pojawiającym się nowym zadaniom stojącym przed armią litewską. Obecny dokument podkreśla, że po doświadczeniach Gruzji i Ukrainy armia litewska musi być gotowa do natychmiastowej reakcji – zarówno samodzielnie, jak i wspólnie z sojusznikami – na zagrożenia konwencjonalne oraz niekonwencjonalne, takie jak: działalność formacji paramilitarnych, aktywność służb wywiadowczych wrogich państw, przerwy w dostawie surowców energetycznych, ataki terrorystyczne, informacyjne i cybernetyczne oraz klęski żywiołowe. W Strategii wyrażono dążenie do trwałego rozmieszczenia na Litwie sił i broni sojuszniczych NATO. W stosunku do poprzedniego dokumentu Strategia nie zmienia głównego celu wojskowego, jakim jest odstraszenie, a w przypadku ataku zbrojnego – zapewnienie Litwie samodzielnej i wspólnie z sojusznikami obrony. Jednocześnie podkreśla się możliwość i zdolność armii litewskiej do prowadzenia ograniczonych działań w czasie pokoju w odpowiedzi na działania hybrydowe i naruszenia granic. Choć Strategia została przyjęta 8 lat temu, jej cele pozostają takie same, dlatego obecnie jej nowelizacja nie jest planowana.

Trzecim dokumentem jest Biała księga polityki obronnej Litwy, która szczegółowo przedstawia cele, priorytety i przewidywane kierunki rozwoju litewskiej polityki

obronnej w kontekście zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa. Dokument ten także odzwierciedla całościowe podejście do bezpieczeństwa, zakładając rozwój własnych zdolności militarnych, partnerstwo z USA i innymi sojusznikami w ramach NATO, współpracę władz państwowych i lokalnych, podmiotów gospodarczych oraz zaangażowanie obywateli w obronność kraju. Wymienione zostały główne zagrożenia dla państwa, jakimi są: rosyjski rewizjonizm, zagrożenia informacyjne i ataki cybernetyczne oraz konflikty w południowym sąsiedztwie EU (ekstremizm religijny, terroryzm i nielegalna migracja z Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej). Następnie określone zostały główne kierunki litewskiej polityki obronnej: wzmocnienie zdolności obronnych państwa, potencjału obrony zbiorowej i odstraszenia NATO, wzmocnienie gotowości i reagowania społeczeństwa oraz państwa na zagrożenia niemilitarne, a także rozwój bezpieczeństwa regionalnego i międzynarodowego. Dalej dokument wyjaśnia nowe podejście do obrony, polegające na szybkim reagowaniu na potencjalne incydenty (militarne i niemilitarne), i konieczność reorganizacji struktur do działań w czasie wojny w niezwykle szybkim czasie. W odniesieniu do zaangażowania obywateli dokument podkreśla ważną rolę Związku Strzelców Litewskich – wspieranej przez państwo społecznej organizacji paramilitarnej. W przypadku agresji zbrojnej Związek Strzelecki działający na całym terytorium Litwy może angażować inne organizacje społeczeństwa obywatelskiego i inicjować cywilne działania opo-

ru, w tym ochronę ważnych obiektów infrastrukturalnych, zapewniać wsparcie logistyczne sił zbrojnych czy gromadzić i przekazywać informacje. Organizacja ta prowadzi także działania edukacyjne i promuje postawę patriotyzmu.

Warto wskazać ponadto dokumenty odnoszące się do obrony cywilnej, która także jest elementem szeroko pojmowanego bezpieczeństwa na Litwie. W 2023 r. weszła w życie ustawa o zarządzaniu kryzysowym i ochronie ludności (*Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymas*), która określiła zasady zapobiegania, zarządzania i usuwania skutków kryzysów i sytuacji nadzwyczajnych. Po licznych konsultacjach z przedstawicielami samorządów, ekspertami ds. ochrony ludności i specjalistami z dziedziny wojskowości oraz po zapoznaniu się z praktyką międzynarodową, 28 lutego 2024 r. Ministerstwo Środowiska Litwy wydało także rozporządzenie w sprawie wymagań projektowania i konstruowania obiektów ochrony zbiorowej (*Dėl statybos techninio reglamento STR 2.07.02:2024 „Slėptuvės, kolektyvinės apsaugos statinio ir priedangos projektavimo ir įrengimo reikalavimai“ patvirtinimo*).

2.2. Łotwa

Wśród najważniejszych dokumentów w obszarze bezpieczeństwa narodowego i obrony na Łotwie należy wyróżnić Ustawę o bezpieczeństwie narodowym (*Nacionālās drošības likums*) z 2000 r., Koncepcję bezpieczeństwa narodowego

(*Nacionālās drošības koncepcija*) z 2023 r. oraz Koncepcję obrony narodowej (*Valsts aizsardzības koncepcija*) z 2023 r.

Pierwszy z omawianych dokumentów ma charakter ogólny, bowiem definiuje system bezpieczeństwa narodowego jako współpracę instytucji państwowych i publicznych oraz obywateli Łotwy, określa podstawowe zasady, priorytety i środki obronności państwa w czasie pokoju i wojny, a także deleguje obowiązki i prawa poszczególnych podmiotów (prezydenta, premiera, poszczególnych ministerstw, samorządów i obywateli) w zakresie bezpieczeństwa narodowego. Ponadto wskazuje, że każdorazowo nowo zwołana Saeima ma obowiązek zatwierdzić nową Koncepcję bezpieczeństwa narodowego w terminie do 1 października pierwszego roku jej funkcjonowania. Pierwszy tego typu dokument – Koncepcja bezpieczeństwa narodowego z 1995 r. – zwraca uwagę, że „zagrożenie wiąże się głównie z wysiłkami państwa sąsiedniego w celu utrzymania państw bałtyckich pod swoimi wpływami politycznymi, gospodarczymi i militarnymi”. Obecnie obowiązująca Koncepcja bezpieczeństwa narodowego została przygotowana przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych na podstawie dokumentu z 2022 r., określającego ryzyka i zagrożenia dla bezpieczeństwa Łotwy (Analiza zagrożeń państwa), i przyjęta przez łotewski parlament 28 września 2023 r. Dokument ten jest odpowiedzią na rosnące zagrożenia militarne w bezpośrednim otoczeniu Łotwy. Podkreślono tam, że konieczność rewizji dotychczasowego podejścia (poprzednią Koncepcję przyjęto w 2019 r.) wynika

ze zmiany sytuacji bezpieczeństwa i pojawienia się nowych wyzwań, w tym wojny Rosji przeciwko Ukrainie, zagrożeń hybrydowych, wrogiej aktywności cybernetycznej oraz międzynarodowego terroryzmu.

Po pierwsze, stwierdzono, że agresja Rosji na Ukrainę zwiększyła realne zagrożenie militarne Łotwy. Pomimo znacznych strat poniesionych przez Rosję państwo to jest i w dalszym ciągu będzie głównym źródłem zagrożeń zarówno dla bezpieczeństwa Łotwy, jak i całego regionu Morza Bałtyckiego. Przewiduje się, że Rosja będzie się starała powrócić do przedwojennych zdolności bojowych, co – według autorów Koncepcji – potrwa ok. 10 lat. W tym czasie będzie rekompensowała utratę sił konwencjonalnych możliwością użycia broni nuklearnej, a także innych instrumentów wojny hybrydowej. Rosja może rozmieścić siły militarne w regionie Morza Bałtyckiego lub organizować częstsze ćwiczenia wojskowe wspólnie z Białorusią. Ponadto w dalszym ciągu będzie aktywnie wykorzystywała dezinformację i propagandę przeciwko Łotwie i pozostałym państwom bałtyckim. Po drugie, w dokumencie wskazano, że istnieje ryzyko eskalacji napięć o charakterze etnicznym, m.in. ze względu na rosnące niezadowolenie z obecnej sytuacji gospodarczej i politycznej państwa, a także tych inspirowanych przez Rosję. W dokumencie zauważono, że wojna rosyjsko-ukraińska wywarła silny wpływ na społeczeństwo łotewskie, uwypuklając rozbieżności w systemach wartości, opiniach, poglądach politycznych i pamięci historycznej między różnymi

grupami etnicznymi na Łotwie. W szczególności wyzwaniem dla integracji społecznej są sympatie niektórych członków mniejszości narodowych w stosunku do władz Kremla oraz publiczne wyrażanie poparcia dla rosyjskiej agresji na Ukrainę. Po trzecie, Koncepcja wskazuje na rosnące znaczenie tradycyjnie pojmowanego bezpieczeństwa oraz rozwiązania siłowe w stosunkach międzynarodowych. W związku z tym kładzie nacisk na zapobieganie zagrożeniom militarnym Łotwy, za priorytet uznając wzmocnienie kompleksowego systemu obrony narodowej i zdolności obronnych Narodowych Sił Zbrojnych, nienaruszalność terytorialną i rozwój infrastruktury granicznej, a także zwiększenie zdolności Państwowej Straży Granicznej. Do priorytetów Koncepcji należy także eliminacja zagrożeń, jakie stwarzają zagraniczne służby wywiadowcze i bezpieczeństwa. Po czwarte, Koncepcja zakłada zapobieganie zagrożeniom gospodarczym, w tym wzmocnienie bezpieczeństwa dostaw gazu ziemnego i energii elektrycznej, synchronizację bałtyckich sieci elektroenergetycznych z systemem europejskim, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (w tym realizację łotewsko-estońskiego projektu morskiej elektrowni wiatrowej), przystąpienie do Międzynarodowej Agencji Energetycznej (IEA) oraz rozwój innych sektorów gospodarki narodowej – w szczególności transportowego – w kierunku poszukiwań alternatywnych łańcuchów logistycznych, omijających Rosję i Białoruś. Po piąte, w Koncepcji uznano, że istotnym celem dla bezpieczeństwa narodowego jest zapobieganie zagroże-

niom w przestrzeni informacyjnej Łotwy, które musi opierać się na silnych mediach publicznych i wysokiej jakości treściach w języku łotewskim. Inicjatorzy wyszli z założenia, że od lat funkcjonujący w przestrzeni publicznej język rosyjski stanowi zagrożenie dla tożsamości narodowej Łotwy. W związku z tym ustalono, że od 2026 r. łotewskie media publiczne (Latvijas Radio 4 i portal informacyjny Rus.LSM.lv) nie będą nadawały w języku nienależącym do przestrzeni kulturowej Unii Europejskiej lub państw kandydujących. W rezultacie treści w języku rosyjskim będą mogły pojawiać się jedynie w mediach komercyjnych (niefinansowanych z budżetu państwa). Ta część Koncepcji, przygotowana przez Ministerstwo Kultury, ale bez konsultacji z Radą Publicznych Mediów Elektronicznych, wywołała największą debatę. Krytykując zapisy Koncepcji o ograniczeniu użycia języka rosyjskiego, przedstawiciele Rady określili taką politykę jako krótkowzroczną i „całkowicie sprzeczną z deklarowanym celem, jakim jest wzmocnienie bezpieczeństwa w przestrzeni informacyjnej”. W ich opinii, wykluczając wysokiej jakości treści rosyjskojęzyczne, które odpowiadają interesom i wartościom publicznym, władza pośrednio przyczynia się do rozprzestrzeniania nielegalnych źródeł rosyjskich kanałów propagandowych, bowiem jest mało prawdopodobne, że odbiorcy bez oporów dostosują się do wymagań ustawodawcy, rezygnując z rosyjskojęzycznych mediów.

Podobnie, zatwierdzona już po pełnoskalowej agresji Rosji na Ukrainę Koncepcja obrony narodowej podkreśla, że

Rosja jest długoterminowym i egzystencjalnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa Łotwy¹³ (zarówno atak militarny, jak i groźba użycia siły), a podstawowym zadaniem obrony narodowej jest ochrona terytorium i ludności cywilnej wszelkimi możliwymi środkami i zasobami. Koncepcja obrony narodowej wyznacza zatem dwa główne kierunki obrony – wzmacnianie zdolności obronnych i odstraszenia, a także wzmacnianie odporności, zdolności do działania i woli obrony kraju. Podstawą odstraszenia i obrony Łotwy są zdolności militarne Narodowych Sił Zbrojnych, mechanizmy obrony zbiorowej w ramach NATO oraz partnerstwa strategiczne na poziomie dwustronnym i wielostronnym. Jednocześnie ochrona państwa łotewskiego i niepodległości jest wspólnym obowiązkiem całego społeczeństwa, realizowanym od poziomu indywidualnego do poziomu narodowego. Koncepcja potwierdza kontynuację rozwoju zdolności obrony powietrznej, obrony wybrzeża, artylerii dalekiego zasięgu i bezzałogowych statków powietrznych, a także wprowadzenie nowych bojowych wozów piechoty. W nadchodzących latach planowane jest ponadto zwiększenie liczności wojskowej NATO, wspierane przez komponenty powietrzne i morskie.

¹³ Warto w tym miejscu dodać, że Koncepcja obrony narodowej z 2016 r. po raz pierwszy wyraźnie wymieniła Rosję i jej wojnę hybrydową jako główne zagrożenia dla bezpieczeństwa Łotwy.

Z kolei w odniesieniu do systemu obrony cywilnej na Łotwie istotna jest ustawa o obronie cywilnej i zarządzaniu w przypadku katastrof (*Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likums*) z 2016 r. Podstawowe zadania w ramach systemu obrony cywilnej to: zapewnienie bezpieczeństwa ludzi, środowiska i mienia, dokonywanie oceny ryzyk, planowanie i podejmowanie działań zapobiegawczych, udzielenie pomocy ofiarom, w tym także w ramach współpracy międzynarodowej, oraz wspieranie systemu obronności państwa w przypadku inwazji wojskowej lub wojny. Dokument nakazuje także opracowanie przez Państwową Straż Pożarną i Ratownictwa (*Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests, VUGD*) krajowego planu obrony cywilnej na podstawie informacji przekazywanych przez ministerstwa, instytucje oraz samorządy. Plan ten określa kompetencje i działania podmiotów w czasie katastrof i klęsk żywiołowych w zakresie użycia środków zapobiegawczych, gotowości, reagowania i neutralizowania skutków, a także w celu zapewnienia ochrony ludności na wypadek inwazji wojskowej lub wojny. Ponadto Krajowy Plan Obrony Cywilnej (*Valsts civilās aizsardzības plāns*), przyjęty w styczniu 2024 r., określa kompetencje i działania podmiotów w sytuacjach zagrożenia katastrofami naturalnymi – wskazuje metody zapobiegania, reagowania i łagodzenia ich skutków, a także określa mechanizmy ochrony ludności w przypadku wybuchu wojny.

2.3. Estonia

Strategiczne dokumenty Estonii w obszarze bezpieczeństwa narodowego i obrony to: Plan rozwoju obrony narodowej na lata 2022-2031 przyjęty w 2021 r. (*Riigikaitse arengukava 2022-2031*) oraz Koncepcja bezpieczeństwa narodowego z 2023 r. (*Eesti julgeolekupoliitika alused*).

W pierwszym dokumencie – Planie rozwoju obrony narodowej na lata 2022-2031 – przypomniano, że nadrzędnym celem estońskiej polityki bezpieczeństwa jest zabezpieczenie niepodległości państwa, ciągłości narodu, integralności terytorialnej, porządku konstytucyjnego oraz bezpieczeństwa ludności. Odwołano się tu do koncepcji całościowej obrony narodowej, której istotą jest obrona kraju przy wykorzystaniu wszystkich możliwych środków militarnych i pozamilitarnych, a także poprzez współpracę podmiotów sektora publicznego, prywatnego i pozarządowego. Podstawowe obszary działania wyznaczone przez Plan rozwoju obrony narodowej to: (1) wzmacnianie obrony i gotowości na sytuacje kryzysowe; (2) modernizacja sił zbrojnych; (3) wzrost liczebności armii; (4) rozwijanie zdolności wywiadowczych; oraz (5) rozwój inwestycji infrastrukturalnych. Przy opracowywaniu Planu wzięto pod uwagę zarówno uwarunkowania geopolityczne, zobowiązania sojusznicze Estonii względem NATO, jak i zasoby oraz możliwości Estonii, w tym perspektywy rozwoju gospodarki. Mimo pesymistycznych prognoz

gospodarczych¹⁴ w dokumencie zapisano m.in. utrzymanie wydatków na cele obronne na poziomie ponad 2% PKB; zwiększenie liczebności armii, powołanie dodatkowych rezerwistów, rozwój operacyjności na morzu poprzez zastosowanie systemu BRASS (Broadcast and Ship to Shore) czy mobilnych radarów obserwacji morza, reorganizację armii, a także remont bazy lotniczej w Ämari oraz rozbudowę poligonów.

Podobnie Koncepcja bezpieczeństwa narodowego z 2023 r. powstała w odpowiedzi na zmiany w środowisku bezpieczeństwa. Poprzedni dokument tego typu obowiązywał od 2017 r., dlatego prace nad jego aktualizacją rozpoczęto pod koniec 2021 r. Pandemia COVID-19 oraz jej negatywne konsekwencje społeczno-gospodarcze zmieniły sposób myślenia o polityce bezpieczeństwa w Estonii, w szczególności zwracając uwagę na zagrożenia pozamilitarne. Jednakże agresja Rosji na Ukrainę spowodowała konieczność ponownej oceny środowiska bezpieczeństwa oraz uzupełnienie jej o zdolności państwa i społeczeństwa do obrony. Dlatego obecnie obowiązująca wersja dokumentu odpowiada na nowe wyzwania bezpieczeństwa. Największym z nich jest agresywna polityka Rosji, której celem jest demontaż europejskiej architektury bezpieczeństwa oraz przywrócenie polityki opartej na stre-

¹⁴ B. Józwiak, *Estonia w obliczu gospodarczych trudności: analiza spadku PKB i perspektywy na przyszłość*, „Komentarze IES” nr 878, 21.06.2023, <https://ies.lublin.pl/komentarze/estonia-w-obliczu-gospodarczych-trudnosci-analiza-spadku-pkb-i-perspektywy-na-przyszlosc/> [22.09.2024].

fach wpływów. Prowadzi ona do konfrontacji różnych systemów politycznych, gospodarczych i społecznych, co sprawia, że przestrzeń wartości oparta na demokracji, gospodarce rynkowej, rządach prawa i prawach człowieka jest zagrożona. Wiele miejsca poświęcono też ochronie ludności i po raz pierwszy opisano ją w tak szczegółowy sposób. Wskazano na konieczność wzmocnienia woli samoobrony mieszkańców i odporności społecznej (*resilience*) poprzez wzrost zaufania do instytucji państwowych, zapewnienie bezpieczeństwa infrastruktury krytycznej, ochronę życia i zdrowia obywateli oraz zaspokojenie ich podstawowych potrzeb w sytuacjach kryzysowych. Ataki na infrastrukturę cywilną na Ukrainie, a także ostatnie kryzysy energetyczne (wybuch gazociągu łączącego Litwę i Łotwę) czy klęski żywiołowe (powódź na Łotwie) dowiodły, że ochrona samej granicy państwowej nie wystarczy. Dlatego zakłada się rozwój mechanizmów ochrony ludności, umożliwiających szybkie reagowanie, dostęp do narzędzi w sytuacjach kryzysowych i pomoc współobywatelom. W dokumencie zobowiązano się do stałego finansowania tego rodzaju działań w oparciu o różne scenariusze zagrożeń. W najbliższych latach może to być ok. 0,5% PKB.

Koncepcja bezpieczeństwa narodowego wyznacza pięć podstawowych kierunków działań w obszarze bezpieczeństwa:

1. Kompleksowość obrony – nawet po zakończeniu wojny na Ukrainie (Estonia odrzuca scenariusze, według których wojna zakończyłaby się zwycięstwem Rosji) zagrożenie ze strony Rosji nie zniknie. Rosja zapewne powróci do taktyki

działań hybrydowych, dlatego konieczny jest dalszy rozwój wszechstronnych zdolności obronnych Estonii. Należy również przewidywać zmianę globalnego układu sił oraz wzrost znaczenia Chin.

2. Wzrost wydatków na cele obronne – o ile potencjał Estonii nie pozwala jej na zabezpieczenie suwerenności samodzielnie, podejmuje ona szerokie działania i przeznaczając sukcesywnie coraz większe środki na wzmocnienie obrony. W 2022 r. wydatki na ten cel były najwyższe w historii tego państwa po 1991 r. Ponadto militaryzacja w Europie Środkowej stwarza nowe możliwości dla estońskiego przemysłu obronnego, nawet w obszarach, w których do tej pory było to utrudnione. Estonia nie ma doświadczenia w produkcji amunicji ani ciężkiego sprzętu, jej atutem są jednak produkty zaawansowane technologicznie – np. systemy i oprogramowania, roboty i drony.

3. Edukację i wzmocnienie woli obrony – obok potencjału technologicznego, mocną stroną obrony Estonii są motywacja i wola walki. Duże znaczenie ma także edukacja – obecnie prawie trzy czwarte szkół ponadgimnazjalnych prowadzi kształcenie w zakresie obrony narodowej.

4. Współpracę z sojusznikami – estońska strategia bezpieczeństwa nawiązuje do nowej koncepcji strategicznej NATO, przyjętej w połowie 2022 r., w której Rosja została zdefiniowana jako największe i bezpośrednie zagrożenie dla bezpieczeństwa, pokoju i stabilności Sojuszu w obszarze euroatlantyckim. Ponadto bezpieczeństwo Estonii znacz-

nie wzrośnie po przystąpieniu Szwecji i Finlandii do NATO. Szwecja zapowiedziała już wsparcie państw bałtyckich w zakresie sił powietrznych oraz lądowych.

5. Silna pozycja międzynarodowa Estonii – bezpieczeństwo Estonii kształtowane jest w warunkach otwartej konfrontacji, dlatego jej egzystencjalnym zadaniem jest utrzymanie ładu światowego opartego na demokratycznych wartościach i zasadach. Jest ona jednym z państw najbardziej zaangażowanych w pomoc Ukrainie i prowadzi aktywną politykę sankcyjną wobec Rosji.

Na koniec warto wspomnieć o Koncepcji obrony cywilnej (*Elanikkonnakaitse kontseptsioon*) z 2018 r., która reguluje mechanizmy w ramach systemu obrony cywilnej w Estonii. Ona także odzwierciedla kompleksowe podejście do bezpieczeństwa, w którym zarówno służby publiczne, jak i społeczeństwo są odpowiedzialne za trwałość i funkcjonowanie państwa. Ponadto w 2024 r. w odpowiedzi na trwającą wojnę rosyjsko-ukraińską rząd Estonii zatwierdził dokument ramowy dotyczący gotowości kraju na wypadek kryzysu oraz plan działań obrony cywilnej na najbliższe cztery lata. Określono w nim cele obejmujące: (1) zwiększanie świadomości i gotowości mieszkańców do radzenia sobie w trudnych sytuacjach; (2) rozwijanie systemu wczesnego ostrzegania; (3) wspieranie zdolności samorządów; oraz (4) zwiększanie efektywności instytucji publicznych i zagwarantowanie ciągłości usług przez nie świadczonych.

3. Realizacja

Członkostwo w NATO jest podstawowym gwarantem bezpieczeństwa Litwy, Łotwy i Estonii, w związku z czym od lat starają się one o zwiększenie obecności sojuszniczej na swoim terytorium. Obecnie na ich terenie stacjonuje: na Litwie – 3,7 tys. żołnierzy sił NATO; na Łotwie – 4 tys., a w Estonii – 2,2 tys. Litwa rozwija specjalne stosunki wojskowe z Niemcami, Łotwa – z Kanadą, a Estonia – z Wielką Brytanią. Dla wszystkich trzech państw najważniejszym partnerem w relacjach wojskowych są USA. Państwa bałtyckie od lat wywiązują się z wyznaczonego na szczycie NATO w Walii w 2014 r. celu, jakim jest przeznaczanie przynajmniej 2% PKB

na cele obronne. Wydatki na cele obronne w 2024 r. miały wynieść: na Litwie – 2,7% PKB (2 mld euro), Łotwie – 2,4% PKB (1,1 mld euro) i w Estonii – 3,2% PKB (1,3 mld euro). Państwa restrukturyzują i rozwijają również profesjonalną kadre wojskową oraz dokonują niezbędnej modernizacji infrastruktury. Zacieśniają także współpracę w zakresie obrony powietrznej i przemysłu obronnego.

Współpraca państw bałtyckich w dziedzinie obronności realizowana jest w wielu formatach, składających się z ministrów obrony, dowódców sił zbrojnych i ekspertów: (1) grupy państw bałtyckich, (2) grupy państw bałtyckich i Polski, (3) formatu nordycko-bałtyckiego, (4) ósemki nordycko-bałtyckiej (NB8) oraz (5) Grupy Północnej. Ważną rolę w koordynacji współpracy odgrywają forum parlamentarne Zgromadzenie Bałtyckie oraz Bałtycka Rada Ministrów. W ramach praktycznej współpracy realizowanych jest kilka istotnych projektów wojskowych: Baltic Combined Joint Staff Element (B-CJSE), BALTRON oraz BALTDEFCOL¹⁵. Pomiedzy jednostkami wojskowymi Łotwy, Litwy i Estonii istnieje regularna współpraca także w kwestiach związanych z bezpieczeństwem cyberprzestrzeni. Odbywa się ona zarówno na poziomie praktycznym pomiędzy krajowymi jednostkami CERT (wymiana informacji o incydentach cybernetycznych),

¹⁵ Z. Śliwa, *Od odstraszenia do obrony – wyzwania bezpieczeństwa państw bałtyckich*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2023, t. 43, nr 2, s. 9-40, <https://doi.org/10.59800/bn/176736>.

jak i na poziomie planowania pomiędzy krajowymi ekspertami ds. cyberbezpieczeństwa. Jedną z obecnie realizowanych wspólnych inicjatyw w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony jest ogłoszona w styczniu 2024 r. „bałtycka strefa obronna” (Baltic defence zone), której celem jest zapewnienie ochrony granic Litwy, Łotwy i Estonii oraz budowa instalacji obronnych na obszarach przygranicznych. Litwa, Łotwa i Estonia zgadzają się, że struktury obronne wzdłuż granic są niezbędne do obrony ich terytorium. Inicjatywa ta ma wzmocnić potencjał państw bałtyckich do militarnej ochrony granic i opóźnić bądź zablokować zdolności potencjalnego przeciwnika do prowadzenia szybkich operacji wojskowych. Budowa instalacji wpisuje się ponadto w plany obronne NATO.

Polska jest ważnym partnerem państw bałtyckich we wzmacnianiu bezpieczeństwa regionalnego. Polska, Litwa, Łotwa i Estonia podzielają wspólną perspektywę zagrożeń ze strony Rosji i Białorusi – zarówno pod względem nielegalnej migracji wspieranej przez reżim Alaksandra Łukaszenki, jak i dezinformacji oraz ataków w cyberprzestrzeni. Polska aktywnie uczestniczy w misji NATO Baltic Air Policing i bierze udział we wspólnych ćwiczeniach wojskowych. Państwa zgadzają się również co do dalszego utrzymania i rozszerzenia pakietu sankcji wobec Rosji, a także kontynuowania wsparcia finansowego i wojskowego dla Ukrainy.

Państwa bałtyckie posiadają więc duże doświadczenie we współpracy w wymiarze bezpieczeństwa, a od rozpoczęcia konfliktu we wschodniej Ukrainie w 2014 r. aktywnie anga-

żują się w pomoc siłom zbrojnym Ukrainy. Prowadzą szkolenia z zakresu edukacji wojskowej dla ukraińskich oficerów w ramach Baltic Defence College. Litwa, Łotwa i Estonia wspierają także finansowo państwa Partnerstwa Wschodniego UE (Ukrainę, Gruzję i Mołdawię) w ramach wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony UE, przyczyniając się do ich integracji z przestrzenią euroatlantycką.

Jednocześnie Litwa, Łotwa i Estonia wzmacniają własny potencjał pozamilitarny, rozwijając współpracę międzysektorową, a także promując postawę oporu obywatelskiego. Mieszkańcy państw bałtyckich uważają, że wojna rosyjsko-ukraińska zagraża ich bezpieczeństwu (odpowiednio 77% Estończyków i Łotyszy oraz 86% Litwinów), a za gwaranta integralności terytorialnej i suwerenności uznają NATO. W 2022 r. największe zaufanie do Sojuszu charakteryzowało Litwinów (niemal 90%) i Estończyków (80%), a najmniejsze Łotyszy (60%). Podobne zróżnicowanie występowało w przypadku zaufania do armii narodowej: na Łotwie było ono najniższe – 72%, nieco wyższe w Estonii – 78%, a najwyższe na Litwie – 82% (średnia UE to 70%) (Standard Eurobarometer 97). Jednocześnie dane z ostatnich lat wskazują na różny stopień gotowości mieszkańców państw bałtyckich do obrony kraju w sytuacji zagrożenia militarnego. Spośród narodów państw bałtyckich największą gotowość do obrony wyrażają Estończycy – 81% społeczeństwa uważa za konieczne stawienie oporu zbrojnego w przypadku ataku (dane z 2023 r.). Wskaźnik ten jest wyższy o 9 p.p. niż

w roku poprzednim, co oznacza, że w kontekście agresji Rosji na Ukrainę znacząco wzrosła wola obrony, a także przekonanie, że Estonia zdoła stawić opór do czasu przybycia sojuszników (takie stanowisko wyrażało 60% ankietowanych; wzrost o 11 p.p. r/r). Podobnie 53% mieszkańców Litwy byłoby w stanie walczyć z bronią w ręku. Na gotowość obywateli obu państw do obrony wpływają takie czynniki, jak: zaufanie do instytucji publicznych, współpraca sił zbrojnych z sektorem cywilnym, komunikacja instytucji z obywatelami, patriotyzm, sytuacja ekonomiczna, doświadczenia historyczne oraz przekonania światopoglądowe. W przypadku Estonii dodatkowo znaczenie ma bliskość kultury strategicznej państw nordyckich. Inny trend obserwuje się na Łotwie. W 2020 r. 31% społeczeństwa byłoby gotowe do zbrojnej obrony w przypadku inwazji, a 55% – zaangażowałoby się w obronę cywilną bez użycia broni. Jednocześnie niemal jedna trzecia respondentów przyznała, że opuściłaby kraj w przypadku ataku militarnego. W 2022 r. wskaźniki te były jeszcze niższe – tylko 13% respondentów byłoby gotowych bronić Łotwy w oddziałach militarnych, a 48% – w sposób cywilny. Wśród czynników ograniczających gotowość do obrony wymienia się niskie zaufanie do instytucji państwowych, rozczarowanie obecnym tempem rozwoju kraju, brak wiedzy i umiejętności, obawę o bezpieczeństwo rodziny, przekonanie, że obrona cywilna nie zmieni przebiegu walk, a także niski stopień patriotyzmu.

3.1. Litwa

Bezpieczeństwo Litwy jest gwarantowane przez sojuszników w ramach NATO. Litwa dąży do obecności wojskowej USA w Europie, a zwłaszcza stałego kontyngentu wojsk amerykańskich na swoim terytorium. Od 2012 r. działa tu Centrum Doskonalenia w dziedzinie Bezpieczeństwa Energetycznego NATO. Po rozpoczęciu przez Rosję pełnoskalowej inwazji na Ukrainę Litwa zwiększyła udział wydatków na cele obronne do 2,5% PKB i tym samym znacznie przyspieszyła proces modernizacji systemu obrony narodowej. Pozyskując uzbrojenie i sprzęt wojskowy, współpracuje ona głównie z Niemcami i Stanami Zjednoczonymi. W ciągu ostatnich kilku lat litewska armia dokonała zakupów z Niemiec – za prawie 1 mld euro (m.in. wozy opancerzone Wilki, haubice samobieżne i ciężarówki), oraz z USA – na kwotę 0,5 mld euro (m.in. drony Switchblade, systemy HIMARS i śmigłowce), a do 2027 r. planowane są kolejne zakupy na kwotę ponad 1 mld euro z każdego z wymienionych państw. Wzmacniane są przede wszystkim zdolności manewrowe, mobilność, obrona powietrzna, obrona przeciwpancerna, wywiad wojskowy, zdolności logistyczne, potencjał wojskowo-medyczny oraz cyberbezpieczeństwo. Dodatkowo w 2022 r. niemieckie firmy Rheinmetall i Krauss-Maffei Wegmann – największy europejscy producenci sprzętu wojskowego dostarczający broń do wielu państw NATO – otworzyły centrum serwisowe sprzętu wojskowego w Janowie na Litwie. Z punktu widzenia Litwy istotne jest także to, że Niemcy są aktywnym

uczestnikiem misji Baltic Air Policing, a ich kontyngenty od 2012 r. kilkakrotnie stacjonowały w bazie ulokowanej w Szawlach. W październiku 2022 r. Litwa przystąpiła również do zainicjowanej przez Niemcy inicjatywy obrony powietrznej (European Sky Shield Initiative), której głównym celem jest współpraca państw NATO w ramach wspólnego systemu obrony powietrznej oraz zwiększenie interoperacyjności. Współpraca z Niemcami odbywa się ponadto poprzez udział w operacjach międzynarodowych (m.in. ONZ MINUSMA w Mali – litewscy żołnierze wchodzą w skład kontyngentu niemieckiego; po tym jak Niemcy zapowiedziały wycofanie wojsk z Mali w 2024 r., Ministerstwo Obrony Litwy również podjęło taką decyzję). Niemcy zobowiązały się również do rozmieszczenia na Litwie systemu obrony powietrznej dalekiego zasięgu Patriot w celu wzmocnienia bezpieczeństwa podczas szczytu NATO w Wilnie w lipcu 2023 r.

Obecnie w Rukli na Litwie stacjonuje dowodzony przez Niemcy batalion sił NATO, rozmieszczony w ramach wzmocnienia wschodniej flanki Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO enhanced Forward Presence). Batalion liczy ok. 1,6 tys. żołnierzy, z czego ponad tysiąc należy do Bundeswehry (oprócz Niemców służą tam także żołnierze z Norwegii, Holandii, Belgii, Czech i Luksemburga). Niemcy przewodzą batalionowi od momentu jego utworzenia w 2017 r. W związku z inwazją Rosji na Ukrainę, podczas szczytu NATO w Madrycie Sojusz podjął decyzję o dodatkowym wzmocnieniu wschodniej flanki NATO. Na jej podstawie siły NATO na Li-

twie mają być zwiększone o ok. 5 tys. dodatkowych żołnierzy. Tworzenie brygady ma nastąpić etapowo, a docelowy potencjał – według różnych źródeł ma to być od 3,5 tys. do 4,8 tys. żołnierzy i ok. 200 pracowników cywilnych – ma ona osiągnąć do końca 2028 r. Wraz z formowaniem brygady będzie następowało tworzenie infrastruktury magazynowej, szkoleniowej i zakwaterowania.

Silna armia narodowa jest priorytetem polityki obronnej Litwy. Składa się na nią wzrost liczebności żołnierzy, kształtowanie woli walki i rozwijanie gotowości szybkiego reagowania, modernizacja oraz zakup sprzętu i uzbrojenia, rozbudowa infrastruktury, w tym poprawa warunków służby wojskowej i gwarancje socjalne. Litwa przywróciła pobór do wojska w 2015 r. częściowo z obawy przed potencjalną agresją Rosji, ale również z powodu konieczności uzupełnienia uszczuplonych szeregów jednostek zawodowych i, przynajmniej początkowo, z powodu niemożności przyciążenia wystarczającej liczby ochotników. Obecnie siły lądowe tworzy 11,5 tys. żołnierzy zawodowej służby wojskowej, 3,5 tys. poborowych oraz ok. 5 tys. ochotników¹⁶. Litwa systematycznie modernizuje również swoją armię poprzez zakup bojowych wozów piechoty Wilk, wielozadaniowych pojazdów opancerzonych JLTV, samobieżnych systemów

¹⁶ Stan na 2022 r. Ministry of National Defence, *National Defence: Facts and Figures*, <https://kam.lt/wp-content/uploads/2023/07/Facts-and-Figures-2022-1.pdf> [23.09.2024].

artyleryjskich, wielozadaniowych śmigłowców UH-60 Black Hawk, okrętów przeciwminowych, statków poszukiwawczo-ratowniczych, dronów bojowych, radarów średniego zasięgu i innych. Ponadto celem Programu rozwoju technologii obronnych na Litwie w latach 2021-2027 jest wzmocnienie krajowych zdolności obronnych oraz przyspieszenie rozwoju litewskiego przemysłu obronnego poprzez finansowanie projektów rozwoju technologii obronnych, w tym poprzez realizację badań naukowych i eksperymentalnych projektów rozwojowych w dziedzinie obronności (B+R), a także udział w działaniach Organizacji ds. Nauki i Technologii NATO oraz w wydarzeniach grup eksperckich Europejskiej Agencji Obrony.

Ważną rolę w przygotowaniu obywateli do obronności państwa, polegającą na kształtowaniu świadomości obywatelskiej, woli walki o suwerenność i integralność terytorialną oraz rozwijaniu wiedzy i umiejętności mieszkańców do prowadzenia zarówno pokojowego oporu cywilnego, jak i obrony zbrojnej, pełni Związek Strzelców Litewskich (LŠS). Jest to dobrowolne paramilitarne stowarzyszenie samoobrony, którego główną funkcją jest przygotowanie społeczeństwa do obrony zbrojnej oraz cywilnego oporu w czasie konfliktów zbrojnych. Po 2022 r. szeregi LŠS powiększyły się o niemal 3 tys. członków. Wzrosło także zainteresowanie organizacją wśród Litwinów mieszkających za granicą, dzięki czemu utworzono 4 zagraniczne oddziały LŠS – w Luksemburgu, Norwegii, Irlandii Północnej i Ukrainie.

Obecnie w organizacji zrzeszonych jest ok. 13 tys. strzelców. W 2023 r. na szkolenie wojskowe członków L.ŠS, zakup sprzętu oraz modernizację infrastruktury i edukację obywatelską przeznaczono 10,8 mln euro – o 3,8 mln euro więcej niż w roku poprzednim.

3.2. Łotwa

Integralną częścią polityki bezpieczeństwa i obrony Łotwy jest członkostwo w NATO i obecność wojskowa Sojuszu na Łotwie. Od 2014 r. w Rydze działa również Centrum Doskonałości Komunikacji Strategicznej NATO, którego celem jest budowanie zdolności państw członkowskich w zakresie komunikacji strategicznej, a tym samym wzmacnianie odporności na dezinformację. Priorytetem Łotwy jest więc utrzymanie bliskich relacji transatlantyckich oraz wzmocnienie współpracy strategicznej między Łotwą a USA. M.in. w 2023 r. Łotwa uzyskała 225 mln USD w ramach bałtycko-amerykańskiego projektu współpracy Baltic Security Initiative na rozwój zdolności wojskowych narodowych sił zbrojnych. Łotwa utrzymuje także ścisłe relacje z Kanadą. Kanada była pierwszym państwem, które ratyfikowało przystąpienie Łotwy do NATO w 2004 r. Od 2017 r. na Łotwie stacjonuje wielonarodowa jednostka wojskowa NATO, kierowana przez Kanadę. Początkowo w grupie bojowej uczestniczyły siły zbrojne Kanady, Hiszpanii, Polski, Włoch, Słowenii i Albanii. W 2018 r. dołączyły siły Słowacji, Czech i Czarnogóry, w 2020 r. – Islandii, w 2022 r. – Macedonii Pół-

nocnej, a w 2024 r. – Danii. Obecnie wielonarodowa brygada na Łotwie reprezentowana jest przez 12 państw członkowskich NATO, a od 2025 r. również Szwecja planuje rozmieścić swój kontyngent. W lipcu 2023 r. ministrowie obrony Łotwy i Kanady podpisali Plan działania, w którym określono kolejne kroki w kierunku zwiększenia potencjału brygady NATO na Łotwie. Dokument ten przewiduje stopniowy wzrost liczby stale stacjonujących sił i modernizację sprzętu NATO w tym państwie. Łotwa natomiast zapewniła o dalszych inwestycjach w infrastrukturę wojskową, m.in. utworzeniu nowego poligonu wojskowego Sēlija. Jednocześnie partnerami Łotwy w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony są państwa Europy Północnej, Europy Wschodniej i Azji Środkowej. Obecnie 8 attaché obronnych akredytowanych jest w 18 państwach: Stanach Zjednoczonych, Niemczech, Austrii, Francji, Kanadzie, Turcji, Azerbejdżanie, Gruzji, Ukrainie, Mołdawii, Szwecji, Danii, Norwegii, Finlandii, Polsce, Czechach, Słowacji i na Węgrzech.

Pełnoskalowy atak Rosji na Ukrainę zintensyfikował działania Łotwy w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony. Warunkiem obrony militarnej Łotwy jest zdolność sił zbrojnych do zapewnienia niepodległości, niepodzielności terytorialnej i suwerenności w przypadku konfliktu zbrojnego. Podstawowym zadaniem łotewskiej obrony narodowej jest więc ochrona każdego centymetra terytorium i obywateli kraju. W ramach działań na rzecz bezpieczeństwa Łotwa dokona-

ła przeglądu własnych zdolności i potencjału oraz podjęła szereg decyzji w tym zakresie.

Po pierwsze, Łotwa zwiększyła wydatki na cele obrony i bezpieczeństwa wewnętrznego (odpowiednio do 3% PKB do 2027 r. oraz do 2,5% PKB do 2026 r.). Za priorytet uznano rozwój zdolności obrony powietrznej i obrony wybrzeża oraz modernizację artylerii raketowej dalekiego zasięgu. W tym celu podjęto decyzje o zakupie bojowych wozów piechoty, bezzałogowych statków powietrznych o różnym zastosowaniu i kierowanych pocisków raketowych. Łotwa, wspólnie z Estonią, planuje zakup centralnych systemów obrony przeciwlotniczej. Zapowiedziała również utworzenie kolejnej międzynarodowej bazy wojskowej na południu kraju, która poza wzmocnieniem obrony narodowej stworzy nowe możliwości biznesowe, dodatkowe miejsca pracy, a także przyczyni się do rozwoju infrastruktury i gospodarki regionu. Od 1 września 2024 r. na Łotwie działa Narodowe Centrum Bezpieczeństwa Cybernetycznego, powołane do koordynowania polityki cyberbezpieczeństwa oraz monitorowania i reagowania na incydenty cybernetyczne.

Łotwa jest także inicjatorem tzw. koalicji dronów, formalnie powołanej 14 lutego 2024 r. wraz z Wielką Brytanią. Celem projektu jest wykorzystanie najnowszych technologii w rozpoznaniu i atakowaniu celów wroga, a przez to zapewnienie przewagi Ukrainie w dziedzinie bezzałogowych statków powietrznych, tworzenie bezpiecznego łańcucha dostaw części do dronów na Ukrainę, wspieranie produkcji

dronów w państwach NATO oraz promowanie możliwości sojuszniczych w zakresie wykorzystania bezzałogowych statków powietrznych. Do tej pory Łotwa dostarczyła Ukrainie około 3 tys. dronów bojowych różnego typu. Obecnie w skład koalicji dronów wchodzi, oprócz Łotwy i Wielkiej Brytanii, Australia, Czechy, Dania, Francja, Estonia, Włochy, Kanada, Litwa, Holandia, Nowa Zelandia, Polska, Ukraina, Niemcy i Szwecja¹⁷.

Po drugie, w 2023 r. Łotwa powróciła do obowiązkowej służby wojskowej. W 2007 r. państwo to zrezygnowało z poboru, co było związane z przystąpieniem do NATO (2004) oraz relatywnie stabilną sytuacją bezpieczeństwa w regionie (w kolejnych latach ze względu na światowy kryzys finansowy (2009-2010) wydatki na cele obronne uległy znacznemu obniżeniu). Obecnie łotewska armia składa się z żołnierzy zawodowych (7,3 tys.) i rezerwy (38 tys.) oraz ochotników Gwardii Narodowej (10 tys.), którą tworzą brygady lekkiej piechoty, a także wojska specjalne. Trwają prace nad rozbudową struktury sił zbrojnych i usprawnieniem systemu rezerw, w wyniku czego w służbie czynnej ma być docelowo 31 tys. żołnierzy¹⁸.

Po trzecie, Łotwa uszczelnia granice z Rosją i Białorusią. Podczas gdy pierwsze prace przygotowawcze w kie-

¹⁷ Ministry of Defence, Republic of Latvia, *Drone Coalition*, <https://www.mod.gov.lv/en/drone-coalition-o> [24.09.2024].

¹⁸ Nacionālie bruņotie spēki, <https://www.mil.lv/lv/par-mums> [24.09.2024].

runku umocnienia granicy rosyjsko-łotewskiej rozpoczęły się w 2011 r., zdecydowane kroki podjęto dopiero w 2015 r., co wynikało z obawy o bezpieczeństwo państwa po aneksji Krymu przez Rosję. Pod koniec 2016 r. osiągnięto również porozumienie w sprawie budowy ogrodzenia na granicy z Białorusią. Przełom nastąpił w 2021 r., kiedy presja migracyjna ze strony reżimu Alaksandra Łukaszenki sprawiła, że podjęto szereg kolejnych działań na rzecz ochrony granic z Rosją oraz z Białorusią. Dodatkowo w ramach projektu „bałtyckiej strefy obronnej” w marcu 2024 r. łotewski rząd zatwierdził plan wzmocnienia militarnego na granicy wschodniej. W ciągu najbliższych pięciu lat na prace wzmacniające granicę – budowę stanowisk obronnych dla żołnierzy, składów amunicji, materiałów wybuchowych i min, a także instalowanie przeszkód, tzw. „zębów smoka” i rowów przeciwpancernych – ma być przeznaczony 303 mln euro.

Po czwarte, Łotwa prowadzi działania na rzecz wzmocnienia odporności społeczeństwa, w tym na dezinformację. W przygotowanych przez Ministerstwo Obrony materiałach informacyjnych obywatele mogą znaleźć informacje, jak postępować w sytuacjach kryzysowych, m.in. w kwestii gromadzenia zapasów i miejsca ukrycia. Ponadto realizowany od 2024 r. projekt „Edukacja obronna kraju” ma na celu kształcenie umiejętności z zakresu obronności wśród dzieci i młodzieży. W ramach szeroko pojmowanego bezpieczeństwa Łotwa zwraca również uwagę na konieczność wzmocnienia odporności gospodarczej kraju, zapewnienie

ciągłości usług niezbędnych dla społeczeństwa oraz bezpieczeństwo infrastruktury krytycznej. W oparciu o znowelizowaną w październiku 2022 r. ustawę o bezpieczeństwie narodowym¹⁹ rozszerzono definicję infrastruktury krytycznej i wprowadzono nową klasyfikację obiektów, uzupełniając ją o kategorię D, obejmującą infrastrukturę krytyczną, której zniszczenie, ograniczenie zdolności operacyjnych lub przerwa w świadczeniu usług w sytuacjach kryzysowych w istotny sposób zagraża bezpieczeństwu publicznemu. Organizowane są także ćwiczenia z zakresu zarządzania w sytuacjach kryzysowych oraz wzmocniana jest współpraca między sektorem publicznym i pozarządowym. Wśród praktycznych przykładów można wskazać: szkolenia w zakresie ratownictwa medycznego dla członków Łotewskiego Związku Myślistwa czy wsparcie psychiczne dla obywateli, oferowane przez wspólnoty wyznaniowe.

3.3. Estonia

Potencjał obronny Estonii opiera się na dwóch filarach: kolektywnej obronie w ramach NATO oraz własnych zdolnościach militarnych i pozamilitarnych.

Na terytorium Estonii stacjonują siły sojusznicze (Francja, Dania, Belgia, Islandia i USA) w ramach eFP, którymi dowodzi Wielka Brytania. Ponadto w ramach misji szkole-

¹⁹ Grozījumi Nacionālās drošības likumā, 31.10.2022, <https://www.vestnesis.lv/op/2022/211A.5> [24.09.2024].

niowej Interflex w Wielkiej Brytanii instruktorzy Estońskich Sił Obronnych szkolą żołnierzy ukraińskich. Oprócz Estonii w projekcie tym uczestniczą także państwa nordyckie, a ponadto Litwa, Łotwa, Australia, Nowa Zelandia, Kanada i Kosowo. Od 2004 r. przestrzeń powietrzną państw bałtyckich, w tym również Estonii, chroni natowska jednostka bezpieczeństwa powietrznego stacjonująca w Szawlach na Litwie, a od 1 maja 2014 r. dodatkowa jednostka stacjonuje w estońskiej bazie Ämari. Pierwsze jednostki sojusznicze przybyły do bazy w Ämari wiosną 2014 r. Należy ona do najnowocześniejszych baz w Europie. W Tallinie znajduje się również założone w 2008 r. Centrum Doskonalenia Obrony Cybernetycznej NATO, które obecnie skupia ekspertów z 29 państw. Warta uwzględnienia jest także umowa o współpracy obronnej z Ukrainą, na mocy której Estonia zadeklarowała przekazanie Ukrainie środków o wartości co najmniej 0,25% PKB na cele wojskowe w latach 2024-2027.

Przechodząc do krajowego potencjału militarnego Estonii, należy uwzględnić to, że realizuje ona koncepcję totalnej obrony narodowej, co w praktyce oznacza, że o skuteczności obrony narodowej decydują potencjał militarny i pozamilitarny, zasoby sektora publicznego i prywatnego oraz społeczeństwo obywatelskie²⁰.

²⁰ A. Łagoda, *Security policy and Armed Forces of the Republic of Estonia (2004-2021)*, „Scientific Journal of the Military University of Land Forces” 2022, t. 54, nr 3(205), s. 427-442, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.0041>.

W związku z rosnącym zagrożeniem militarnym ze strony Rosji zdecydowano o podniesieniu wydatków na obronę do poziomu co najmniej 3% PKB (od 2012 r. porozumienie między partiami politycznymi zakładało utrzymywanie budżetu obronnego na poziomie 2% PKB). W 2022 r. Estonia przeznaczyła ponad 1,2 mld euro (2,3% PKB) na obronę, a w 2023 r. wydatki przekroczyły 1 mld euro i wyniosły 2,85% PKB. W latach 2022-2024 Estonia dokonała zakupu amunicji za ponad 700 mln euro. Do 2028 r. planuje się wydatkować na ten cel kolejne 3 mld euro. W planach jest zakup haubic samobieżnych K9 Thunder, wyrzutni HIMARS, dronów tzw. kamikaze, a także wspólny z Łotwą program zamówień na zakup systemów obrony powietrznej średniego zasięgu. Estonia rozwija zdolności wywiadowcze i wczesnego ostrzeżenia, monitorowania przestrzeni powietrznej, wykrywania i neutralizacji min na morzu, przeciwdziałania wrogim operacjom w cyberprzestrzeni, a także kontynuuje wojskowe projekty infrastrukturalne.

Estońskie siły zbrojne to armia zawodowa i członkowie Ligi Obrony w stałej gotowości (4,2 tys.) oraz rezerwiści (38,8 tys. członków). Formacje te łącznie stanowią 43 tys. żołnierzy. Aby wzmocnić strukturę operacyjną, Estonia utworzyła także dodatkową rezerwę, składającą się z 4 tys. osób²¹. W czasie pokoju do głównych zadań Estońskich Sił Obron-

²¹ Są to rezerwiści, którzy mogą być wykorzystani do wzmocnienia jednostek sił zbrojnych, jeśli zostanie to uznane za konieczne.

nych należy monitorowanie i utrzymywanie kontroli nad przestrzenią powietrzną, utrzymywanie gotowości bojowej, szkolenie poborowych i rozwijanie jednostek rezerwowych, udział w międzynarodowych misjach NATO i ONZ oraz udzielanie pomocy władzom cywilnym w przypadku sytuacji nadzwyczajnych. Ponadto w sytuacjach kryzysowych oraz w czasie wojny jednostki te mają za zadanie obronę integralności terytorialnej państwa, ułatwianie przeprowadzania procedur desantowych (przybycie i rozmieszczenie sił sojusznicych), kontrolę portów i komunikacji morskiej oraz utrzymywanie kontroli nad przestrzenią powietrzną. Z kolei Estońska Liga Obrony jest dobrowolną organizacją obrony narodowej, mającą na celu zapewnienie niepodległości i integralności terytorialnej Republiki Estońskiej. Do jej działań należy propagowanie wartości patriotycznych, przygotowanie obrony militarnej państwa, wspieranie służb mundurowych i organów cywilnych oraz ochrona obiektów o znaczeniu strategicznym w przypadku sytuacji kryzysowej²². Obecnie liczy niemal 18,8 tys. członków, a wraz z organizacjami afiliowanymi – 30 tys. W najbliższym czasie Estonia planuje zrestrukturyzować siły szybkiego reagowania w czasie wojny (wzrost liczby żołnierzy z 21 tys. do 25 tys.), zwiększyć liczbę poborowych z obecnych 3,2 tys. do 4 tys., a także zwiększyć udział kobiet w siłach zbrojnych.

²² M.A. Kamiński, *Obrona narodowa Republiki Estonii*, Toruń 2018, s. 191-199.

Estonia kontynuuje również projekty budowy infrastruktury granicznej. W ramach „bałtyckiej strefy obronnej” mają powstać trwałe instalacje obronne wzdłuż granicy estońsko-rosyjskiej, służące zarówno do odstraszenia, jak i – w razie potrzeby – do obrony przed zagrożeniami militarnymi. System obiektów obronnych ma objąć około 600 bunkrów dla jednostek Sił Obronnych i Ligi Obrony oraz pomieszczenia magazynowe do przechowywania różnych elementów zabezpieczeń (tzw. „zębów smoka” czy drutu tnącego), które mogłyby być rozmieszczone w przypadku zagrożenia militarnego.

Warto podkreślić wkład Estonii we wzmacnianie bezpieczeństwa pozamilitarnego. W ostatnich latach podjęto działania w celu zagwarantowania bezpieczeństwa dostaw energii elektrycznej. W 2023 r. ukończono budowę systemu zapór zapewniających wodę chłodzącą dla elektrowni w Narwie, wzrosła także ilość energii ze źródeł odnawialnych. W 2025 r. ma nastąpić oddzielenie wszystkich państw bałtyckich od sieci elektroenergetycznej Rosji i przyłączenie do europejskiej sieci elektroenergetycznej.

Estonia podkreśla ponadto znaczenie strategicznej komunikacji rządowej, która jest niezbędna do utrzymania skutecznej obrony psychologicznej obywateli przed wrogimi operacjami informacyjnymi. Polega ona na planowaniu oświadczeń i działań państwa związanych z polityką gospodarczą i obroną, przygotowywaniu kompleksowych informacji i przekazywaniu ich ludności. Opiera się na głębokim

dialogu instytucji państwowych ze społeczeństwem, informowaniu oraz podnoszeniu świadomości na temat szkodliwych działań informacyjnych, a ponadto – na intensyfikacji wysiłków w celu zapobiegania wpływom informacyjnym (manipulacji, dezinformacji i fałszywym informacjom). Wreszcie – Estonia podkreśla konieczność współpracy w ramach społeczeństwa obywatelskiego, a także partnerstwa publiczno-prywatnego.

Podsumowanie

Kultura strategiczna Litwy, Łotwy i Estonii kształtowana jest w odniesieniu do Rosji, która postrzegana jest jako największe zagrożenie. Rosja wykorzystuje instrumenty militarne i pozamilitarne (naciski gospodarcze, ataki cybernetyczne, dezinformację, nielegalną migrację) i stara się wpływać nie tylko bezpośrednio na państwa bałtyckie, ale również na bezpieczeństwo w całym regionie.

Po ponad trzech dekadach od odzyskania niepodległości państwa bałtyckie wzmocniły własne systemy bezpieczeństwa, odtworzyły i zmodernizowały armie, tworząc nowoczesne i profesjonalne siły zbrojne. Obecnie są zintegrowane

w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego i przyczyniają się do bezpieczeństwa europejskiego, a poprzez udział w misjach pokojowych NATO – także do kształtowania bezpieczeństwa międzynarodowego. Gwarancją bezpieczeństwa Litwy, Łotwy i Estonii jest członkostwo w NATO, a także bliskie relacje ze Stanami Zjednoczonymi. Podczas gdy niewielki potencjał militarny państw bałtyckich nie pozwala im na zabezpieczenie granic w sytuacji zagrożenia bez pomocy sojuszników, Litwa, Łotwa i Estonia angażują się w projekty wielostronne, w szczególności z Polską i państwami nordyckimi.

Współczesne polityki bezpieczeństwa i obrony Litwy, Łotwy i Estonii opierają się na koncepcji kompleksowej obrony narodowej. System ten polega nie tylko na rozwijaniu tradycyjnego potencjału militarnego, ale także na szerokim zaangażowaniu obywateli w różnych sferach życia wojskowego, cywilnego, gospodarczego, społecznego i psychologicznego²³. Litwa, Łotwa i Estonia rozpoczęły wdrażanie mechanizmów kompleksowej obrony narodowej w szczególności po 2014 r., ze względu na zagrożenia konwencjonalne i hybrydowe ze strony Rosji. Celem państw w tym zakresie jest zapewnienie niepodległości i suwerenności narodu, przetrwanie, integralność terytorialna, porządek konstytucyjny oraz ochrona ludności poprzez działania w obszarach współpracy mię-

²³ K.P. Marczuk, *Bezpieczeństwo funkcjonalne państw regionu Europy Północnej*, Warszawa 2014, s. 36-37.

dzynarodowej i obronności wojskowej, a także wzmacnianie odporności gospodarczej oraz odporności społecznej. Państwa zwracają ponadto uwagę na działania w zakresie edukacji obronnej, promujące patriotyzm i kształtujące wolę narodu do walki.

Zagrożenie ze strony Rosji determinuje wspólne cele i podobne strategie bezpieczeństwa państw bałtyckich. Jednocześnie możemy zauważyć, że o ile założenia koncepcji obrony totalnej Litwy ukierunkowane były na modernizację armii oraz współpracę militarną z USA i Niemcami, Łotwa i Estonia koncentrowały się na edukacji obronnej, zwalczaniu dezinformacji i cyberbezpieczeństwie²⁴.

Po pełnoskalowej agresji Rosji na Ukrainę państwa dodatkowo zwiększyły wydatki na cele obronne (od kilku lat przekraczają próg 2% PKB i sukcesywnie podnoszą poziom tych wydatków), a także zintensyfikowały działania wzmacniające zdolności państwa (dokonując zakupów uzbrojenia) i reakcji społeczeństwa w czasie sytuacji kryzysowych. Litwa, Łotwa i Estonia należą także do grupy państw, które do tej pory dostarczyły Ukrainie największą pomoc wojskową, gospodarczą, humanitarną w odniesieniu do ich PKB. Opracowały ponadto długoterminowy plan pomocy finansowej dla Ukrainy. Jednocześnie doświadczenia

²⁴ J.W. Jordan, *Evolution of the concept of total defence in the baltic states / Ewolucja koncepcji obrony totalnej w państwach bałtyckich*, „Social Dissertations” / „Rozprawy społeczne” 2024, t. 18(1), s. 315-344, <https://doi.org/10.29316/rs/188761>.

wojny rosyjsko-ukraińskiej wskazują na potrzebę uzupełniania kompleksowej obrony narodowej o działania m.in. zapewniające przesył energii elektrycznej w czasie kryzysów, kształtujące odporność na dezinformację oraz umiejętności w zakresie pierwszej pomocy. Zdolność do przeciwstawienia się agresji militarnej i skuteczna obrona kraju będą bowiem zależały od spójności społecznej oraz chęci i zdolności obywateli do obrony.

Bibliografia

- Auers D., *Comparative Politics and Government of the Baltic States*, Palgrave Macmillan UK 2015, s. 195-225.
- Barnes J.E., *NATO Secretary-General Jens Stoltenberg Welcomes Increase in Military Spending by Europe and Canada*, <http://www.wsj.com/articles/nato-secretary-general-jens-stoltenberg-welcomes-increase-in-military-spending-by-europe-and-canada-1465836063>.
- Gawęcka J.A., *Estońska wizja obrony cywilnej jako istotny element koncepcji bezpieczeństwa całościowego w odpowiedzi na potencjalny kryzys polityczny*, „Politeja” 2023, t. 20, nr 5(86), s. 179-203, <https://doi.org/10.12797/Politeja.20.2023.86.09>.
- Jordan J.W., *Evolution of the concept of total defence in the baltic states / Ewolucja koncepcji obrony totalnej w państwach*

- bałtyckich, „Social Dissertations” / „Rozprawy społeczne” 2024, t. 18(1), s. 315-344, <https://doi.org/10.29316/rs/188761>.
- Jóźwik B., *Estonia w obliczu gospodarczych trudności: analiza spadku PKB i perspektywy na przyszłość*, „Komentarze IEŚ” nr 878, 21.06.2023, <https://ies.lublin.pl/komentarze/estonia-w-obliczu-gospodarczych-trudnosci-analiza-spadku-pkb-i-perspektywy-na-przyszlosc/>.
- Juurvee I., *Ühtsest riigikaitsest totaalkaitse kaudu riigikaitse laia käsituseni: Eesti riigikaitse määratlemisest kõrgema tasandi strateegiadokumentides*, „Sõjateadlane” 2020, 15, s. 11-30.
- Lucas E., *The Coming Storm. Baltic Sea Security Report*, CEPA, 2015, [http://cepa.org/sites/default/files/styles/medium/Baltic%20Sea%20Security%20Report-%20\(2\).compressed.pdf](http://cepa.org/sites/default/files/styles/medium/Baltic%20Sea%20Security%20Report-%20(2).compressed.pdf).
- Łagoda A., *Security policy and Armed Forces of the Republic of Estonia (2004-2021)*, „Scientific Journal of the Military University of Land Forces” 2022, t. 54, nr 3(205), s. 427-442, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.0041>.
- Kamiński M.A., *Obrona narodowa Republiki Estonii*, Toruń 2018.
- Marczuk K.P., *Bezpieczeństwo funkcjonalne państw regionu Europy Północnej*, Warszawa 2014.
- Matonyte I., *Political reconsideration of the Soviet past: attitudes and actions of the Lithuanian elites*, „Baltic Region” 2013, nr 3, s. 86-97.
- Member States' Energy Dependence: An Indicator-Based Assessment*, „European Economy Occasional Papers” 2013, nr 145, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2013/pdf/ocp145_en.pdf.
- Miniotaitė G., *The Baltic States: In Search of Security and Identity*, [w:] Ch. Krupnick (red.), *Almost NATO: Partners and Players in Central and Eastern European Security*, Lanham 2003, s. 261-296.

Ministry of National Defence, *National Defence: Facts and Figures*, <https://kam.lt/wp-content/uploads/2023/07/Facts-and-Figures-2022-1.pdf>.

Piirimäe K., *From an 'Army of Historians' to an 'Army of Professionals': History and the Strategic Culture in Estonia*, „Scandinavian Journal of Military Studies” 2020, t. 3, nr 1, s. 100-113, <https://doi.org/10.31374/sjms.37>.

Rogulis D., *From Rhetoric to Reality: Lithuania's Total Defence Response to Russian Threats*, „Baltic Journal of Law & Politics” 2023, t. 16, nr 2, s. 176-193, <https://doi.org/10.2478/bjlp-2023-0019>.

Szubrycht T., Rokiciński K., Mickiewicz P., *Morze Bałtyckie w polityce bezpieczeństwa Rosji*, Poznań 2020.

Śliwa Z., *Od odstraszenia do obrony – wyzwania bezpieczeństwa państw bałtyckich*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2023, t. 43, nr 2, s. 9-40. <https://doi.org/10.59800/bn/176736>.

Strony internetowe:

Grozījumi Nacionālās drošības likumā, 31.10.2022, <https://wwwvestnesis.lv/op/2022/211A.5>

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministeria, <https://kam.lt/dokumentai/>

Ministry of Defence, Republic of Latvia, *Drone Coalition*, <https://www.mod.gov.lv/en/drone-coalition-0>

Nacionālie bruņotie spēki, <https://www.mil.lv/lv/par-mums>

Współczesne polityki bezpieczeństwa i obrony Litwy, Łotwy i Estonii opierają się na koncepcji kompleksowej obrony narodowej. System ten polega nie tylko na rozwijaniu tradycyjnego potencjału militarnego, ale także na szerokim zaangażowaniu obywateli w różnych sferach życia wojskowego, cywilnego, gospodarczego, społecznego i psychologicznego. Litwa, Łotwa i Estonia rozpoczęły wdrażanie mechanizmów kompleksowej obrony narodowej w szczególności po 2014 r., ze względu na zagrożenia konwencjonalne i hybrydowe ze strony Rosji. Celem państw w tym zakresie jest zapewnienie niepodległości i suwerenności narodu, przetrwanie, integralność terytorialna, porządek konstytucyjny oraz ochrona ludności poprzez działania w obszarach współpracy międzynarodowej i obronności wojskowej, a także wzmacnianie odporności gospodarczej oraz odporności społecznej. Państwa zwracają ponadto uwagę na działania w zakresie edukacji obronnej, promujące patriotyzm i kształtujące wolę narodu do walki.

ISBN 978-83-67678-70-4

www.ies.lublin.pl